

OVER TAAL

- 115** Interview
Rik Schutz: passie voor woorden - Filip Devos
- 118** Taalwerk
Negatieve items in een positieve omgeving - Evelien Kempeneers en Albert Oosterhof
- 121** Taalkronkels
Het 'naturel' van 'O julissi na jalyni' - Johan Taeldeman
- 122** Idioom & Co
Snert met rookworst en spekjes - Albert Oosterhof
- 124** Broodje taal
In goede en in foute dagen - Els Hendrickx
- 126** Interview
Francis Ascoop, SMART: HUB-studenten engageren zich voor Brusselse scholieren - Matthias Lefebvre
- 129** Taalwerk
De waardigheid van literair vertalen. Literaire vertaling en taalbeweging - Henri Bloemen
- 132** Dossier
Vaag graag - Karl Hendrickx
- 135** Te boek
Communicatieonderzoek: een strategisch instrument - Marianne Boone
Nieuwe vertaalgids Frans Nederlands - Bart Defrancq
Woorden voor 'de daad' - Filip Devos
- 139** Column
De krullen van De Croo - Hugo Brouckaert
- 140** Quiz over taal
Test uw kennis van het Nederlands - Natalie Hulsen

Tijdschrift over taal,
tekst en communicatie

Interview

Rik Schutz: passie voor woorden

FILIP DEVOS

Rik Schutz werkte van 1982 tot 2005 bij Van Dale Lexicografie, eerst als redacteur, later als projectbegeleider en uitgever. De laatste jaren was hij als senior uitgever verantwoordelijk voor de Grote Van Dale en de reeks grote vertaalwoordenboeken. Sinds 2006 is hij partner in Onder woorden, dat onder meer voor de Nederlandse Taalunie voorlichting over de spelling verzorgde. Sinds 2007 werkt hij in deeltijd voor de Nederlandse Taalunie als projectleider.

U werkte van 1982 tot 2005 bij Van Dale Lexicografie. Hoe bent u daar terechtgekomen?

Het toeval bracht mij daar. De uitgever zocht redacteurs die de eindredactie van het Woordenboek Hedendaags Nederlands op zich wilden nemen. Het manuscript moest fors worden ingekort en elke kandidaat moest als proef een pagina van het woordenboek bewerken. De meeste kandidaten bleken niet te durven schrappen wat ook in de dikke *Van Dale* stond, en dat schoot dus niet erg op. Mijn gebrek aan respect voor dat woordenboek maakte dat ik minder scrupules had en met vijf anderen ben ik toen aangesteld als eindredacteur. Ik was geen neerlandicus en bracht alleen een niet afgemaakte studie geneeskunde en enige ervaring met het schrijven van artikelen en het redigeren van verenigingsbladen mee. Maar tot in de jaren 90 twee universiteiten een volwaardige studierichting lexicologie startten, was elke lexicograaf in feite autodidact.

Het toen nog maar net opgerichte bedrijf Van Dale Lexicografie was een uitstekende leerschool voor het ambacht van lexicograaf. Het was een kleine gemotiveerde groep mensen en het knisperde in het bedrijf van

de ambitie om de reputatie van dat ene woordenboek, de *Grote Van Dale*, over te dragen op een hele reeks titels.

Bent u dan kort daarna van start gegaan met 'Onder woorden'? Dat is een soort van (internet)redactiekantoor, maar specifiek gericht op de neerlandistiek.

Onder woorden was al jaren de naam waaronder mijn echtgenote een eenmansbedrijf had voor journalistiek en redactiewerk. Na mijn vertrek bij Van Dale ben ik daarin gaan meedoen. Mijn vrouw is gespecialiseerd in schrijven voor en over het onderwijs en ik heb de specialisaties lexicografie en spelling ingebracht. Lexicografie is het enige vakgebied dat ik grondig ken en waarin ik me heel erg thuis voel.

Vorig jaar verscheen uw boek Brekend nieuws over translaties? Wat zijn dat?

Translaties zijn opvallende stukjes Nederlands, waar als het ware de Engelse herkomst nog doorheen schemert. Vaak zijn het bewust al te letterlijke vertalingen, bijvoorbeeld ‘dat waren de dagen’ (those were the days) voor ‘dat waren nog eens tijden’, maar ook een opzettelijke verhaspeling als ‘worst-kaasscenario’ valt onder mijn definitie van een translatie. En het woord translatie zelf natuurlijk ook. Meestal worden ze gebruikt met een knipoog door mensen die bij hun gesprekspartner voldoende kennis van het Engels vermoeden om de translatie te kunnen doorzien.

Toen ik het verschijnsel voor het eerst opmerkte, heb ik er een twintigtal verzameld en daarover schreef ik een artikeltje voor het tijdschrift *Onze Taal*. Dat artikel was voor een uitgever de aanleiding om me voor te stellen er een boekje van te maken. Tot mijn eigen verbazing heb ik er meer dan 400 opgespoord. Het was heerlijk om de tijd te hebben voor het documenteren van dit opmerkelijke en speelse taalverschijnsel. Het boekje heeft geen enkel praktisch nut, behalve als cadeauartikel voor mensen die van taal houden.

Lexicografie is het enige vakgebied dat ik grondig ken en waarin ik me heel erg thuis voel.

U bent als projectleider verantwoordelijk voor de voorbereiding van de geactualiseerde editie van de Woordenlijst Nederlandse taal (het Groene boekje), die in 2015 zal verschijnen. Waaruit bestaat uw taak precies?

Vanaf 1954 is de woordenlijst steeds ongewijzigd herdrukt. Toen in 1995 voor het eerst een geactualiseerde editie verscheen, is door de Taaluniministers besloten dat er elke 10 jaar een bijgewerkte versie zou verschijnen. Daardoor wordt voorkomen dat decennialang niet vastligt wat de officiële spelling van nieuwe woorden is. In 2005 is de woordenlijst online geïntroduceerd, evenals het keurmerk dat wordt toegekend aan woordenboeken die de officiële spelling volgen. Daardoor is de eenheid tussen verschillende naslagwerken enorm toegenomen. Het gaat daarbij vaak om details

die de meeste mensen niet opmerken, maar juist professionele tekstschrijvers en correctoren hechten sterk aan die uniformiteit. Bij de volgende editie zal het accent nog sterker komen te liggen op de verbetering van de toegankelijkheid en de gebruikersvriendelijkheid.

Het voorbereiden van de nieuwe woordenlijst is geen dagtaak, maar we hopen in 2015 de taalgebruiker te verrassen met een sterk verbeterde en uitgebreide woordenlijst. Ter geruststelling: we zijn niet bezig met het voorbereiden van een spellingwijziging.

Op uw website www.onderwoorden.nl staat een woordenboek van intensiveringen. Hoe bent u daartoe gekomen?

Intensiveringen zijn in de taal wat in de fijne keuken de saus en de garnering zijn. Het zijn de mogelijkheden waarmee je van rechttoe rechtaan feitelijke mededelingen een mooi verhaal kunt maken. Je kunt eigenlijk wel zonder, maar het wordt er zo veel interessanter en smakelijker door als je er goed gebruik van maakt. De meeste taalgebruikers beseffen niet hoe specifiek intensiveringen zijn. Als je vrij behoorlijk een vreemde taal spreekt, merk je dat je vaak moet terugvallen op elementaire bijwoorden als ‘very’, ‘sehr’ of ‘très’ als je met enthousiasme iets wilt vertellen. De rijkdom aan woordcombinaties en samenstellingen die je in je moedertaal ter beschikking hebt, zijn niet zomaar woord voor woord te vertalen en voor een lexicograaf is het dus niet vreemd om deze categorie eens in kaart te willen brengen.

De leukste gevallen zijn de woorden die elkaar als het ware oproepen, zoals ‘baarlijk’ dat vrijwel onmiddellijk het woord ‘nonsens’ in gedachten brengt. Er zijn zelfs voorbeelden waarbij de afzonderlijke woorden niet zonder elkaar voorkomen in deze betekenis, zoals ‘welig tieren’.

Toen ik ermee begon, bleek me pas hoe stiefmoederlijk intensiveringen in de bestaande woordenboeken zijn behandeld. Vooral vertalers zullen vaak moeite hebben met het vinden van het passende equivalent van een intensivering. Neem iets als het recente Engelse ‘mad as cheese’. Dat staat nog in geen enkel woordenboek. Je zou als vertaler een rijtje willen zien waarin alle manieren waarop je in het Nederlands ‘erg gek’ kunt verwoorden bij elkaar staan, opdat je voor jouw tekst gemakkelijk de beste keuze kunt maken. Maar ook als je in het Nederlands schrijft, zal het je overkomen dat je er niet meteen op komt hoe je bijvoorbeeld ‘een groot contrast’ nog een beetje sterker kunt aanzetten. Een naslagwerk waarin je ‘scherp contrast’ en ‘schril contrast’ krijgt aangeboden, kan dan goede diensten bewijzen.

Vlamingen gaan nu veel meer ontspannen met hun Nederlands om dan 25 jaar geleden.

De meeste intensiveringen hebben de vorm van een vergelijking ('zo gek als een deur'), een samenstelling ('knettergek') of een bijvoeglijk naamwoord of bijwoord bij een naamwoord of een werkwoord ('gillend gek'). Maar ook andere woordgroepen komen voor, zoals 'te gek om los te lopen' of 'te gek voor woorden'.

Het is soms lastig om de grens te trekken tussen het versterken van een betekenis en het verbijzonderen of specificeren van een betekenis. Bij een bijvoeglijk naamwoord als 'gek' is dat geen probleem; alle intensiveringen hebben inderdaad de betekenis 'in zeer hevige mate'. Maar bij een zelfstandig naamwoord als bijvoorbeeld 'fout' kun je je afvragen of er bij eminente, kardinale, en onvergeeflijke fouten niet meer aan de hand is dan de intensiteit alleen. Vooralsnog heb ik vrij ruime criteria gehanteerd, waardoor er ook vaak versterkingen van een bepaald kenmerkend aspect van een betekenis zijn opgenomen. Een voorbeeld van een geval dat zich op, of net voorbij de grens bevindt, is 'luizenleven' dat van 'leven' het aspect 'gerieflijk' versterkt.

gek als een deur		veel gebruikt
gillend gek	alliteratie	veel gebruikt
knettergek	klinkerrijm	veel gebruikt
knotsgek		veel gebruikt
stapelgek		veel gebruikt
te gek om los te lopen		veel gebruikt
te gek voor woorden		veel gebruikt
gek in je hoofd		gangbaar
gek als een bos uien		ongebruikelijk
gek als een cent	klinkerrijm	ongebruikelijk
gek als een krop sla		ongebruikelijk
gek als een ui		ongebruikelijk
spijkergek		ongebruikelijk
stuitergék		ongebruikelijk
gek als een stekker	klinkerrijm	zeldzaam
gloeiend gek	alliteratie	zeldzaam

Hoe ziet u de ontwikkeling van het Nederlands en binnen het Nederlands? Belgisch-Nederlands versus Nederlands-Nederlands?

Dat is een vraag die beter in een afzonderlijk boekje beantwoord kan worden dan in een interview als dit. Samen met mijn vriend en collega Ludo Permentier ben ik zo 'n boekje aan het voorbereiden. Wat me is opgevallen in de jaren dat ik me beroepshalve met de Nederlandse taal bezighoud, is dat Vlamingen nu zo veel meer ontspannen met

hun

Nederlands omgaan

dan 25 jaar geleden. Vlamingen van

30 jaar en jonger hebben nauwelijks meer last van de angst dat als ze spontaan iets zeggen, het wel vertaald Frans of dialect zal zijn, en dus fout. Ze gebruiken hun taal met een vanzelfsprekende zelfbewustheid die voor mij, als Nederlander, mijn hele leven heeft gegolden. Dat lijkt me winst, zelfs als het betekent dat we te maken krijgen met twee variëteiten van de standaardtaal.

Moeten woorden als jus d'orange en doei ook gelabeld worden met 'Noord-Ned. alg.'?

Ja. Het is de verdienste van de Leuvense hoogleraar Dirk Geeraerts dat hij een methode heeft ontwikkeld voor het betrouwbaar en genuanceerd labelen van woorden die niet in het hele taalgebied voorkomen. Vooralsnog heeft Van Dale die methode alleen toegepast op woorden die van oudsher werden gemarkeerd als Zuid-Nederlands. De balans zou in evenwicht gebracht worden als de woorden die exclusief in het noorden van het taalgebied worden gebruikt in woordenboeken ook als zodanig zouden worden gemarkeerd. Een praktische moeilijkheid bij het identificeren van woorden als exclusief Nederlands-Nederlands is echter dat de meeste ervan in Vlaanderen wel degelijk bekend zijn, ook al worden ze daar niet of veel minder gebruikt. Omgekeerd ligt dat anders. De meeste Belgisch-Nederlandse woorden zijn in Nederland niet gekend, pardon, bekend.

Rik Schutz, *Brekend nieuws*, Nijmegen, BnM uitgevers, 2007, ISBN 978 90 77907382, 143 blz., 12,50 euro.

Negatieve items in een positieve omgeving

EVELIEN KEMPENEERS EN ALBERT OOSTERHOF

Negatief-polaire woorden en uitdrukkingen hebben als voornaamste kenmerk dat ze in de regel de aanwezigheid van een ontkennend element vereisen (zie ook Over taal

45-1, blz. 10-13). Als zulke uitdrukkingen (voortaan NPU's genoemd) niet in een negatieve context verschijnen, verwachten we dat ze ongrammaticaal worden. Dat blijkt echter niet altijd zo te zijn.

Voorkomens met woordjes zoals *wel* en *best*

Opvallend is dat een aantal woorden en uitdrukkingen die in de literatuur als negatief-polair worden beschreven in bepaalde gevallen in duidelijk positieve omgevingen voorkomen. Voorbeelden van zulke uitdrukkingen zijn *doorgaan*, *van iets kaas gegeten hebben*, *aanstaan*. In het (nog?) ongepubliceerde woordenboek van NPU's, geschreven door de Groningse hoogleraar Jack Hoeksema, worden deze items gezien als NPU's, maar de volgende zinnen zijn toch niet onaanvaardbaar:

De vergadering zal volgende week wel doorgaan.
De beroemde profvoetballer heeft best wel wat kaas gegeten van tennissen.
Die muziek staat me zeker aan.

In deze zinnen duiken in plaats van ontkennende elementen juist 'modificeerders' met een meer bevestigend karakter op, zoals *best*, *wel* en *zeker*. Het nadrukkelijk bevestigende karakter van de positieve zinnen zorgt ervoor dat er duidelijk een contrast gemarkeerd wordt met een negatieve bewering die eraan voorafgaat of die in de context aanwezig is.

De doelstelling van dit artikel is om de positieve voorkomens van NPU's nader te onderzoeken. Is het inderdaad zo dat de aanwezigheid van bevestigende partikels of modificeerders nodig is om positieve voorkomens van een negatief-polaire uitdrukking acceptabel te maken? Kempeneers heeft in haar scriptie vijf NPU's geselecteerd uit Hoeksema's lexicon en een corpusonderzoek gedaan naar de positieve voorkomens van deze NPU's. Het gaat om de volgende items: *aankunnen*, *dulden*, *lusten*, *uit het oog verliezen*, *wakker liggen van*.

Het gaat hier dus om een samenhangend groepje items. Elk item is een werkwoord of werkwoordelijke uitdrukking. Hoeksema geeft van deze items zelf aan dat ze soms ook in positieve zinnen gebruikt worden. De resultaten zijn gebaseerd op het CONDIV-corpus, het INL 38-miljoen-woordencorpus (op de pagina <http://www.niederlandistik.fu-berlin.de/digitaal/> zijn artikelen te vinden met de nodige informatie over deze corpora) en aanvullend onderzoek via Google.

Negatieve en positieve voorkomens

Tabel 1 laat zien hoe vaak elk van de vijf werkwoorden voorkomt in negatieve of juist in positieve contexten.

werkwoord	negatief	positief	totaal
<i>aankunnen</i>	185 (51%)	180 (49%)	365
<i>dulden</i>	319 (69%)	142 (31%)	461
<i>lusten</i>	259 (67%)	129 (33%)	388
<i>uit het oog verliezen</i>	126 (46%)	148 (54%)	274
<i>wakker liggen van</i>	255 (66%)	129 (34%)	384

Tabel 1:
Voorkomens van de items in negatieve vs. positieve omgevingen

Aankunnen

De eerste NPU is het werkwoord *aankunnen* ('opgewassen zijn tegen iets'). Hoeksema schrijft onder het lemma *aankunnen* dat de uitdrukking geen strikte NPU is, maar wel overwegend gebruikt wordt in negatieve contexten. In zijn materiaal (70 voorkomens) is 63% van de omgevingen waarin *aankunnen* voorkomt negatief. Dat is dus iets meer dan in onze tabel 1. Het verschil in absolute aantallen is echter niet groot genoeg om uit te sluiten dat we hier met toeval te maken hebben.

Hoeksema schrijft dat *aankunnen* in positieve omgevingen vaak gecombineerd wordt met de partikels *best* en *wel*. Kempeneers vond in haar werk ook een aantal positieve voorkomens met het partikel *wel*. Het gaat om drie voorkomens, waarvan er hier een gepresenteerd is:

Het was maar de vraag of de hijskranen dat gewicht wel aankonden. (INL38: luijerin.SGZ)

Daarnaast wordt echter vooral opvallend vaak het bijwoord *zeker* gebruikt (4 voorkomens):

Marleen Renders is nog wat te hoog gegrepen, denk ik, maar Anne-Marie Danneels moet ik zeker aankunnen met deze conditie. (CONDIV: ds961118.txt)

Dulden

Over *dulden* schrijft Hoeksema dat zijn materiaal uit 69 voorkomens bestaat en dat er daarvan 78% negatief zijn. Dat is dus een hoger aandeel dan het percentage dat hij noteert voor *aankunnen* (63%). Dit resultaat wordt bevestigd door onze getallen in tabel 1. Er is een verschil tussen het aantal negatieve voorkomens dat Hoeksema heeft gevonden (78%) en ons percentage (69%). Maar opnieuw kunnen we niet uitsluiten dat dit toeval is.

Uit Kempeneers' resultaten blijkt dat *dulden* gemakkelijk voorkomt in combinatie met het prototypische bevestigende partikel *wel*. Er zijn 4 voorkomens, waarvan er hier een weergegeven is:

Wat als ik jou nu wel duldt? (CONDIV: n_poli4.sml)

Los daarvan valt op dat *dulden* vaak voorkomt met het modale hulpwerkwoord *moeten*. Van de 142 positieve voorkomens (zie tabel 1) zijn er 44 met *moeten* (31%). Dit illustreert dat het *dulden*

in de regel niet vrijwillig gebeurt, maar dat er dwang of een verplichting aan ten grondslag ligt:

Anderlecht moet naast zich wel RWDM dulden. (INL38: stnov1995)

Lusten

Hoeksema zegt over dit werkwoord dat het een uitgesproken negatief-polair karakter heeft als het niet gezegd wordt van eetbare zaken, maar van personen en niet-eetbare zaken, zoals in de volgende zin:

Vlaanderen lust Leterme niet meer. (verschillende voorkomens op internet, oktober 2008)

Hoeksema merkt echter ook op dat er als *lusten* gezegd wordt van eetbare zaken toch ook een zekere mate van negatieve polariteit is. Hij voegt daaraan toe in het lemma *lusten*: 'zij het dat ook veel voorkomens in combinatie met *wel* vallen te noteren (10 op 32 voorkomens), en ook nogal wat zuiver positieve voorkomens met *graag*'.

In de scriptie van Kempeneers worden resultaten gepresenteerd waarbij *lusten* betrekking heeft op eetbare zaken. Uit tabel 1 blijkt dat ongeveer tweederde van deze voorkomens van *lusten* zich in een negatieve context bevinden. Inderdaad zijn er daarbij redelijk wat voorkomens met *wel* en *graag* of de vergrotende trap *liever*, zoals te zien is in tabel 2. Daarnaast komt ook het partikel *best* een paar keer voor.

<i>wel</i>	44	<i>graag</i>	23
<i>best</i>	2	<i>liever</i>	3

Tabel 2: Partikels en modificeerders bij *lusten* in positieve omgevingen (N=129)

We geven een voorbeeldzin met *wel*, een met *graag* en een met *best*:

Drinken? Ja, we lusten wel 'n biertje
(<http://www.ad.nl/binnenland/article1285537.ece>)
Sommige soorten eenden lusten graag slakjes, wormpjes en vliegjes (INL38: ot91-10.SGZ)
'Krijg jij ook trek? vroeg opa en toen voelde Ruud het ook. Hij zou best iets lusten. (INL38: GP92-1.SGZ)

Uit het oog verliezen

Hoeksema schrijft in het lemma *uit het oog verliezen* dat hij 73 zinnen heeft gevonden, waarvan 80% in negatieve omgevingen. Hier is er een opvallend verschil met onze resultaten, waarbij het in minder dan de helft van de voorkomens om negatieve omgevingen gaat. Ook intuïtief lijken zinnen zoals de volgende niet zo vreemd:

Ik verloor hem uit het oog.

In dit geval moeten we toch concluderen dat op grond van de resultaten gepresenteerd in de scriptie van Kempeneers *uit het oog verliezen* een minder duidelijk voorbeeld is van een NPU dan bijvoorbeeld *lusten*.

In tegenstelling tot de andere items zijn er bij deze uitdrukking niet opvallend vaak bepaalde nadrukkelijk bevestigende modificatoren aanwezig.

Wakker liggen van

In de figuurlijke betekenis ‘bezorgd zijn om’ komt *wakker liggen van* opvallend vaak voor in combinatie met negatie. Hoeksema geeft geen precieze cijfers, maar merkt wel op dat ‘gebruik in positieve contexten mogelijk is, vooral met *wel*’.

In ons materiaal blijkt in ongeveer tweederde van de gevallen een negatief element aanwezig te zijn. Bij de positieve voorkomens zijn er drie zinnen met *wel* en drie zinnen met de partikelcombinatie *wel eens*. We geven van beide een voorbeeld:

Bijna de helft van de Europese managers (...) ligt 's nachts weleens wakker door de hoge werkdruk.

(<http://www.burnin.nl/archief/nieuws/laatstenieuws122001.html>)

Stichting Greenport ligt wel wakker van de Duin- en Bollenstreek. (<http://www.greenportduinenbollenstreek.nl>)

Gradaties in polaire gevoeligheid

Uit de resultaten in tabel 1 blijkt dat gevoeligheid voor de aan- of afwezigheid van negatie een graduele eigenschap is. Woorden en uitdrukkingen zijn in meerdere of mindere mate polair gevoelig. Dit roept de vraag op waar de grens ligt: wanneer kunnen we nog spreker van een NPU?

In de literatuur worden items die niet strikt negatief polair zijn soms semi-NPU's genoemd. In zijn werk over NPU's brengt

Hoeksema dit in verband met grammaticalisatie: items zijn op grond van hun lexicale betekenis bezig een bepaalde grammaticale eigenschap, in dit geval gevoeligheid voor ontkenning, te verwerven. Een groep van werkwoorden waarvoor dit geldt, is de groep werkwoorden die door Hoeksema (1994) wordt aangeduid als *verbs of intolerance*. Het gaat om (combinaties van) werkwoorden zoals *kunnen uitstaan* en *kunnen verkroppen*. Vaak worden ze in negatieve omgevingen gebruikt, om aan te geven dat iemand iets juist niet kan uitstaan of verkroppen. Dit soort werkwoorden hebben als kenmerk dat ze gemakkelijk gebruikt kunnen worden in contexten waar iemand liever niet geconfronteerd zou zijn geweest met een situatie, een persoon of nog iets anders. Dat geldt ook voor *dulden*. We krijgen steeds het gevoel dat het individu in kwestie liever iets/iemand niet had geduld. Juist zulke items zijn vatbaar om zich geleidelijk aan te ontwikkelen tot NPU's.

Literatuur

Hoeksema, J., 1994, On the grammaticalization of negative polarity items. In: S. Gahl, A. Dolbey & C. Johnson (red.). *Proceedings of the Twentieth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley, Berkeley Linguistics Society, 1994, blz. 273-282.

Hoeksema, J., 2008, *De negatief-polaire uitdrukkingen van het Nederlands*. Manuscript, Rijksuniversiteit Groningen.

De resultaten die gepresenteerd worden in deze bijdrage zijn overgenomen uit de bachelorscriptie van Evelien Kempeneers, getiteld Het voorkomen van negatief-polaire uitdrukkingen in positieve omgevingen: Een corpusonderzoek (2008). Dit artikel is een samenvatting van Kempeneers' scriptie.

e-mail:
evelien.kempeneers@gmail.com en albert.oosterhof@Ugent.be

Taalkronkels

Het 'naturel' van 'O julissi na jalyni'

JOHAN TAELEDEMAN

Met het liedje *O julissi na jalyni* in een verzonnen taal werd de vrolijke én vakbekwame Belgische groep *Ishtar* naar het Euro-songfestival 2008 in Belgrado gestuurd. Helaas met bitter weinig succes. Wellicht was het liedje te goed voor dat 'evenement'. Mij heeft het in alle geval niet belet om er enorm van te genieten. Maar er was meer: ik raakte uiteraard erg geboeid door dat verzonnen taaltje en met name door de commentaren daarop in de pers.

Journalisten meenden er toch flarden van allerlei bestaande talen in te herkennen, hoewel dat eigenlijk alleen maar met het grappige *kolosali krokodili* het geval was. Ik ben me toen gaan afvragen waaraan de vermeende bestaanbaarheid/natuurlijkheid van dat 'taaltje' toe te schrijven kon zijn. Uiteraard kon die zich gezien de principiële betekenisloosheid van de 'tekst' alleen maar in de fonologie manifesteren. En wat bleek uit ons fonologisch onderzoekje? Dat de 'woorden' opgebouwd zijn volgens erg universele en dus natuurlijke fonologische principes. Ik bespreek hier kort de drie opvallendste.

1. Ongeveer 90% van de lettergrepen zijn van het type CV (consonant + vocaal), dat in veruit de meeste talen van de wereld domineert (bv. Italiaans *mi-la-no*, Japans *na-ga-sa-ki*, Hawaïaans *ho-no-lu-lu*). De natuurlijkheid van dat type blijkt ook uit het feit dat mondiaal de eerste kindertalige woordjes bestaan uit een verdubbeling van de eerste CV-lettergreep (cf. Nlds. *papa, mama, pipi, boeboe*). In zowat alle uitzonderingen (ongeveer 10%) gaan er aan de vocaal twee consonanten vooraf, maar die CC-combinaties zijn weer erg courant in de talen van de wereld (o.a. *tr-* in *ses-trone*, *pr-* in *pre-cko*, *sl-* in *slu-ka-ti*, *st-* in *sti*). Alleen *dvo-* (in *dvo-ra-nu*) is minder universeel, maar toevallig (?) wel heel gebruikelijk in de Slavische talen (en waar vond het songfestival nu ook alweer plaats?).

2. Bij de medeklinkers zijn de ploffers (stops) veel couranter (*p / t / k / b / d*) dan de fricatieven (enkel *s*). Ook dat is weer een universele tendens (cf. o.a. de gereconstrueerde Indo-Europese oertaal met *s* als enige fricatief). Verder noteerden we nog de liquiden *l* en *r*, de nasalen *n* en *m* en de glijders *w* en *j*, allemaal erg courant in de talen van de wereld en... in het brabbeljargon van jonge kinderen.

3. Het klinkersysteem bevat maar vijf elementen: *ie / e / a / o / oe*. En raar maar waar: van alle klinkersystemen is dat alweer het frequentste (cf. o.a. de basisvocalen van het oorspronkelijke Indo-Europees) en de vijf genoemde klinkers komen ook het vaakst voor in de (brabbel?)taal van heel jonge kinderen.

Uit deze korte analyse kunnen we alleen maar dit besluiten: (a) de gesmede klankcombinaties zijn bestaanbare woorden in zowat alle talen van de wereld, (b) de 'tekst'schrijver heeft een ongelofelijke flair voor natuurlijke fonologie en (c) geen wonder dat de fonologie van de 'tekst' zoveel mensen op het verkeerde been gezet heeft. Leuk is dat, maar in Belgrado heeft het helaas niet veel punten opgeleverd.

*O julissi O julissi na jalyni,
O julissi na dytini
O bulo diti non slukati
Sestrone dina katsu.*

*O julissi na ti buku
O julissi na katinu
Dvoranu mojani bidna
Marusi naja otcha tu*

*Pokoli sestro moja kona
Pokoli meni dita boja
Jalina pitsu marusinja
Kolosali krokodili*

*O julissi na jalyni,
O julissi na dytini
O bulo diti non slukati
Sestrone dina katsu.*

*O julissi na ti buku
O julissi na katinu
Dvoranu mojani bidna
Marusi naja otcha tu*

(solo)
*Pokoli sestro moja kona
Pokoli meni dita boja
Jalina pitsu marusinja
Kolosali krokodili*

*na jalyni,
O julissi na dytini
O bulo diti non slukati
Sestrone dina katsu.*

*O julissi na slukati
O julissi na kotchali
Od nu je dvorian ne si bili
Precko sti budo najali*

*O julissi na ja
O julissi na jalyni,
O julissi na dytini
O bulo diti non slukati
Sestrone dina katsu.*

*O julissi na jalyni,
O julissi na dytini
O bulo diti non slukati
Sestrone dina katsu.*

Snert met rookworst en spekjes

ALBERT OOSTERHOF

gerechten die passen bij de tijd van het jaar.

Het Nederlands is een taal met een vrij ingewikkeld systeem voor het gebruik van lidwoorden. Er zijn een aantal interessante constructies waar het lidwoord achterwege kan blijven. Deze Idioom&Co gaat over een paar van zulke constructies en hun eigenaardigheden, geïllustreerd aan de hand van zinnen over oer-Hollandse

Typen soortnamen en het gebruik van lidwoorden

In het Nederlands is er, net als in gerelateerde talen, een verschil tussen niet-telbare soortnamen enerzijds en telbare soortnamen anderzijds. Niet-telbare soortnamen kunnen in zinnen zoals (1) gemakkelijk zonder lidwoord verschijnen, waarbij (1a) een soort ‘generieke’ lezing krijgt en (1b) een ‘existentiële’ lezing.

- (1) a) *Snert* is heerlijk na een nieuwjaarsduik.
b) Na afloop van de nieuwjaarsduik is er *snert*.

Telbare soortnamen zijn echter in de regel niet acceptabel zonder lidwoord, zoals geïllustreerd in (2). Een telbaar substantief als *varkenskop* hoort voorafgegaan te worden door een lidwoord, in dit geval het onbepaald lidwoord *een*.

- (2) Mijn grootmoeder gebruikte *halve varkenskop* voor de erwtensoep.

Hier moet aan worden toegevoegd dat we het vooral hebben over substantieven in zogenoemde argumentposities. Als een naamwoord het naamwoordelijk gezegde van de zin is, kan het lidwoord weer wel gemakkelijk worden weggelaten, vooral in zinnen als (3), waar we te maken hebben met de aanduiding van een functie.

- (3) Hij is al jaren *rayonhoofd* van Dokkum.

Meervoudige nomina zoals *spekjes* in de titel van dit stuk doen mee met de niet-telbare soortnamen en

kunnen prima in zinnen als (4) zonder lidwoord verschijnen.

- (4) a) *Echte slagersrookworsten* bevatten gerookt rauw vlees en moeten nog gaar gemaakt worden.
b) In de koek-en-zopie worden ook *rookworsten* verkocht.

De *feit is dat*-constructie

We kunnen dus de volgende generalisatie maken: telbare soortnamen verschijnen met een lidwoord, behalve in het naamwoordelijk gezegde. Er zijn echter een aantal speciale constructies die een uitzondering op deze regel vormen. Een eerste speciale constructie is de *feit is dat*-constructie, die beschreven wordt door Joop en Kees van der Horst in hun *Geschiedenis van het Nederlands in de twintigste eeuw* (zie ook Hoeksema, 2000). Een voorbeeld van die constructie is gegeven in (5).

- (5) *Feit is dat* boerenkool in Vlaanderen niet te krijgen is.

Uiteraard is deze constructie ook mogelijk met andere koppelwerkwoorden. Dat blijkt uit het overzicht in de tabel. De linkerkolom bevat aantallen voorkomens van *feit* en *probleem* zonder lidwoord, met verschillende koppelwerkwoorden. We kunnen die cijfers vergelijken met de rechterkolom, waar cijfers gepresenteerd zijn voor gevallen waar de naamwoorden een onbepaald lidwoord hebben. Deze resultaten zijn gebaseerd op Google-tellingen.

	<i>feit/probleem is dat</i> -constructie	constructie met een <i>feit/probleem</i>
<i>zijn</i>	1286	1540
<i>blijven</i>	876	830
<i>worden</i>	0	4
<i>blijken</i>	8	6
<i>lijken</i>	2	17
<i>schijnen</i>	0	1
Totaal	2172	2398

Tabel: lidwoorden in naamwoordelijke gezegden bij verschillende koppelwerkwoorden

Op basis hiervan krijgen we de indruk dat het lidwoord in het gezegde relatief frequent wordt weggelaten bij *blijven* en relatief weinig bij *lijken*. Dat laatste is te begrijpen als we ons realiseren dat de *feit is dat*-constructie aan de bewering een zekere stelligheid toevoegt. De zin krijgt een persuasief karakter. Overigens is het dus maar de vraag of de constructie niets bijdraagt tot de betekenis van de zin en daarom beter vermeden wordt, zoals soms wordt gesteld.

Nu zijn de meeste voorkomens van deze constructie natuurlijk geen tegenvoorbeeld tegen onze generalisatie, omdat we in zinnen als (5) te maken hebben met predicaten. De constructie breidt zich echter uit tot argumenten. Zinnen zoals in (6), waar het substantief respectievelijk onderwerp en lijdend voorwerp is, komen in het huidige Nederlands ook voor.

- (6) a) *Vraag* rijst of een varkenskop eigenlijk wel zo smakelijk is.
b) *Hoogste prioriteit* heeft de opbrengst van de verkoop van stampotten.

De *mes en vork*-constructie

Een tweede constructie die we hier bespreken, noem ik de *mes en vork*-constructie. Filip Devos (2003a, 2003b) heeft al geschreven over nevenschikkingen in vaste woordcombinaties zoals *tussen pot en pint*. De naamwoorden verschijnen hier zonder lidwoord. Ook *met mes en vork* heeft een wat versteend karakter. Het gebruik van telbare enkelvoudigen zonder lidwoord blijft echter niet beperkt tot zulke vaste combinaties. De *rookworst en spekjes* uit de titel is bijvoorbeeld bepaald geen versteende woordcombinatie, maar toch vinden we tientallen voorbeelden van deze combinatie op internet, ook zonder voorzetsel. In (7) is een ander voorbeeld gegeven, zonder voorzetsel.

- (7) Daarna moet u *schouderkarbonade en winterwortel* uit de soep nemen.

Als we een van de twee leden van de nevenschikking zouden weggelaten, zou de zin minder acceptabel worden.

Interessant is verder dat ook deze constructie zich aan het uitbreiden is. In zin (8) is er bijvoorbeeld geen sprake van nevenschikking van *hal* en *docentenkamer*. Maar we zouden de zin wel als volgt kunnen herformuleren: *...die hal en docentenkamer verbond*.

- (8) De hal liep vol, poncho's en regenjassen werden opgehangen in de docentengarderobe tegenover de rijen postvakken, in de schemerige passage die *hal* met *docentenkamer* verbond. (uit: Jan Siebelink, 2008, *Suezkade*. Amsterdam, De Bezige Bij)

De *op café*-constructie

Een derde constructie wordt gevormd door gevallen waar het substantief na een voorzetsel verschijnt. In Vlaanderen spreekt

men bijvoorbeeld over *op café* of *op restaurant gaan/zitten*. Meer dan eens is er sprake van een combinatie met de *mes en vork*-constructie, zoals in de titel van dit stuk: *met rookworst en spekjes*. Het gebruik van een telbaar substantief zonder lidwoord is bij uitstek acceptabel als het voorkomt in een constructie met nevenschikking én na een voorzetsel. Het is dan ook geen toeval dat juist die combinatie leidt tot versteende verbindingen zoals *tussen pot en pint*, *met hart en ziel* en *tussen wal en schip*.

Telegramstijl

Van een heel andere aard zijn voorkomens van substantieven zonder lidwoord in telegramstijl. We vinden dat bijvoorbeeld in recepten (zie zin (7)) en krantenkoppen. In bondige stijl kan vrijwel elk substantief zonder lidwoord verschijnen, zelfs als het lidwoord deel uitmaakt van een vaste uitdrukking zoals *de boer op gaan*, zoals gedemonstreerd in (9).

- (9) *Wijhese Harmonie boer op met rookworst*. (uit: *Salland Centraal*, 22 oktober 2008)

De vraag is of de bedenkers van (kranten)koppen zich er altijd voldoende van bewust zijn dat het weggelaten van lidwoorden gemakkelijk tot ambiguïteit kan leiden. In een kop als (10) is het eigenlijk niet duidelijk dat het hier blijkt te gaan om *IJslandse studenten* in het algemeen en niet om *een IJslandse student*.

- (10) *IJslandse student* in Nederland *dupe kredietcrisis*. (uit: *De Telegraaf*, 22 oktober 2008)

Het weggelaten van woorden en de manier waarop taalgebruikers omgaan met de interpretatie van telegramstijl is een onderwerp waar nog meer belangstelling voor zou mogen bestaan bij zowel semantici als krantenredacteurs.

Literatuur

- Devos, F. (2003a), Nu en dan: over nevenschikkingen in (vaste) woordcombinaties. In: *Over taal*, 42-2, blz. 30-33.
Devos, F. (2003b), Tussen pot en pint: over de omkeerbaarheid van de nevenschikking in (vaste) woordcombinaties. In: *Over taal*, 42-3, blz. 54-57.
Hoeksema, J. (2000), Verplichte topicalisatie van kale enkelvoudigen: De *feit is dat*-constructie. In: *TABU*, 30, blz. 113-142.

Albert Oosterhof is neerlandicus en is als postdoc verbonden aan de Universiteit Gent. Hij doet onderzoek naar de semantiek van natuurlijke taal, in het bijzonder het Nederlands.

e-mail: albert.oosterhof@Ugent.be

Broodje taal

In goede en in foute dagen

ELS HENDRICKX

Ik ben tegenwoordig een typische moderne vrouw: ik combineer verschillende rollen. Overdag werk ik ernstig aan mijn doctoraat op het gebied van normatieve taalkunde; 's avonds ben ik als toekomstig bruidje verslingerd aan het lezen van online huwelijksfora. En toch blijft mijn professionele bezigheid blijkbaar doorwerken: allerlei taalkundig of normatief interessante kwesties in het taalgebruik op de fora trekken mijn aandacht. En dan heb ik het niet over de bruidjes die trots vertellen dat ze op hun uitnodigingen schrijven: 'Het enige dat ons hindert, is dat ons banksaldo is vermindert', maar over enkele andere zaken, die ik graag met u wil delen.

Om het taalgebruik op de huwelijksfora te beschrijven, heb ik het Vlaamse forum www.ik-trouw.org en het Nederlandse www.trouwforum.nl geraadpleegd: aan de hand van de zoekfunctie kon ik dan de frequentie bepalen van de verschillende termen voor een bepaald concept. Die termen en het oordeel daarover haalde ik uit verschillende naslagwerken en van websites met taaladvies.

Trouwers, hun trouw en hun trouwfeest

Op het Vlaamse trouwforum worden twee mensen die trouwen of gaan trouwen vaak *trouwers* genoemd. In Nederland gebeurt dat uiterst zelden; daar spreekt men nagenoeg altijd over *het bruidspaar*. Die term komt in Vlaanderen ongeveer even vaak voor als *de trouwers* en *het trouwkoppel*. Doordat *de trouwers* een Belgisch-Nederlandse term is, keuren enkele naslagwerken hem af. De alternatieven die ze er dan voor geven, komen –

op *het bruidspaar* na – echter noch in Vlaanderen, noch in Nederland voor: *het jonge paar*, *het jonggehuwde paar*, *het jonggetrouwde paar* en *de jonggehuwden*.

Verder is het typisch Vlaams om naar een bruiloft te verwijzen met het substantief *trouw*: *ik ben uitgenodigd op een trouw*, *ik kijk al uit naar onze trouw*. Ook dat gebruik behoort niet tot de standaardtaal: beter is *het huwelijk*, *de bruiloft* en – in vertrouwelijke taal – *de trouwerij*. *Het huwelijk* komt zowel in Vlaanderen als in Nederland frequent voor. *De trouwerij*, daarentegen, wordt nagenoeg alleen in Nederland gebruikt, maar ook daar is het zeldzaam, zelfs op een informeel internetforum.

Het feest dat een bruidspaar geeft, wordt in Vlaanderen meestal *trouwfeest* genoemd. *Avondfeest* komt ook regelmatig voor, en *huwelijksfeest* soms. In Nederland spreekt men bijna altijd over een *bruiloft*, al kan dat woord zowel op het feest als op de hele huwelijksdag betrekking hebben. Volgens de strengste integrationistische norm hoort men het ook in Vlaanderen over een *bruiloft* te hebben.

Piekfijn uitgedost

De bruid in een prinsessenkleed en de bruidegom in *pitteleer*: een mooi plaatje, of toch niet helemaal? In Vlaanderen spreekt driekwart van de bruidjes vooral over haar jacht op een *kleed*, *kleedje* of *trouwkleed*; een op de vijf heeft het over haar *jurk* of *trouwjurk*, en een enkeling over haar *bruidsjurk* of *bruidskleed*. Niemand gebruikt het woord (*trouw*)*japon*. In Nederland is dat, zoals bekend, heel anders: ruim 90% van de bruidjes gebruikt daar het woord *jurk*, en ook *trouwjurk* en *bruidsjurk* komen regelmatig voor. De andere termen worden uiterst zeldzaam gebruikt, ook *japon* en *trouw-*

japon, hoewel verschillende Vlaamse taatzorgwerken die woorden aanbevelen en zelfs prefereren omdat het om een jurk voor een plechtige of feestelijke gelegenheid gaat.

De bruidegom gaat in Vlaanderen gekleed in een *pitteleer*: een zwarte jas die het lichaam tot aan de heupen omgeeft, aan de zijden uitgesneden is en vooraan de dijen onbedekt laat. In het Frans heet dat kledingstuk een *pet-en-l'air*, ofwel 'billentikker(tje)', en zo zien we niet alleen van welk woord *pitteleer* een verbastering is, maar ook al een van de standaardtalige alternatieven. Andere mogelijkheden zijn *rok*, *rokkostuum*, *zwaluwstaart* en *korte jas*. Geen daarvan komt op het Vlaamse trouwforum voor, en op het Nederlandse is alleen *rokkostuum* terug te vinden.

Die mooie kledingstukken moeten natuurlijk zo goed mogelijk op maat gemaakt worden, en daarvoor zijn *retouches* onontbeerlijk... maar in de standaardtaal horen we te spreken over *pompwerk*. We kunnen alleen foto's en schilderijen *retoucheren*; wanneer het om kleren gaat, moeten we *pompen*, *pompwerk verrichten* of *passend maken* gebruiken. En de *retoucheuse* is een *pompwerkster*. Wist u dat? De kans is klein. Op het Vlaamse forum komt *pompwerk* inderdaad nooit voor... maar op het Nederlandse ook niet! De normatieve naslagwerken kunnen hun standaardtaalvarianten dus maar beter aanpassen aan de taalrealiteit. In Nederland blijkt men immers de termen *verstellen* en (vooral) *vermaken* te gebruiken. En daar kan ook *Van Dale* preciezer te werk gaan: bij de definitie van *pompwerk* heeft die het terecht over 'passend maken', bij *verstellen* gaat het echter louter om 'lappen, repareren' en bij *vermaken* om 'anders maken, hermaken'.

De dagindeling

Een huwelijksdag is erg vermoeiend: de bruid en de bruidegom leven van het ene naar het andere hoogtepunt toe. 's Ochtends komt de bruidegom aan bij het ouderlijke huis van de bruid, maar niet in zijn dagelijkse wagen: bij deze gelegenheid is een *ceremoniewagen* meer gepast – althans in Vlaanderen, in Nederland gebruikt hij een *trouwauto*. Ongeveer samen met de bruidegom komt ook de *suite* aan: die bestaat uit de naaste familieleden van het bruidspaar. De naslagwerken adviseren om die mensen de *bruidstoet* of *trouwstoet* te noemen. Die termen komen inderdaad voor op het Nederlandse trouwforum, maar slechts sporadisch: de gewone term blijkt *daggasten* te zijn. Dan vertrekt het bruidspaar naar

het stadhuis om te *huwen*: een juridisch, formeel, schriftelijk en archaïsch woord dat slechts zelden op de fora voorkomt. Daarna kan een kerkelijke *ceremonie* volgen: om dat woord correct uit te spreken, legt u de klemtoon op de derde lettergreep, niet op de laatste. Natuurlijk moet de mooiste dag van het kersverse paar ook vereeuwigd worden: op een mooie locatie gaan ze foto's *nemen* of *maken*, niet *trekken*. En dan wacht natuurlijk een receptie met een keur van lekkere hapjes en een heerlijk diner, bereid door de *traiteur*, hoewel sommigen nog steeds een *uitzendkok* aanbevelen.

Besluit

Natuurlijk is het belangrijker dat de bruidjes op de fora genieten van hun huwelijksvoorbereidingen en dat ze hun voordeel doen met de tips die ze met elkaar uitwisselen, dan dat ze dat allemaal in het Standaardnederlands doen. Bovendien is het fijn om te zien hoe creatief de bruidjes met taal omspringen: aan het einde van hun feest delen ze een *bedankje* uit (een klein geschenkje om de gasten te bedanken voor hun komst en geschenk), bijvoorbeeld een doosje pindanootjes met het opschrift *echtgeNOOTJES*, en op hun bruidstaart staat een *topper* (een beeldje in de vorm van een bruidspaar; het woord is ontleend aan het Engels, wordt voornamelijk in Nederland gebruikt, maar is intussen ook bij Vlaamse bruidjes bekend). Dus zal ik het muggenziften hierbij maar laten, anders vindt mijn *h2b* (of mijn *as*, zoals u verkiest) mij nog een echte *bridezilla*!

Bronnen

www.ik-trouw.org. Geraadpleegd op 10 november 2008 via <http://www.ik-trouw.org>.

www.trouwforum.nl. Geraadpleegd op 10 november 2008 via <http://www.trouwforum.nl>.

Els Hendrickx is doctoraatsbursaal Nederlandse taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven.

e-mail: Els.Hendrickx@arts.kuleuven.be

Interview

Francis Ascoop, SMART: HUB-studenten engageren zich voor Brusselse scholieren

MATTHIAS LEFEBVRE

Francis Ascoop is geaggregeerde voor het secundair onderwijs en historicus van opleiding en werkt sinds februari 2007 op het Centrum Internationalisering en Projecten (CIP) van EHSAL, de Europese Hogeschool in Brussel, die ondertussen ingebed is in de fusie Hogeschool-Universiteit Brussel (HUB). Hij coördineert er momenteel het SMART-project, een project waarbij middelbare scholieren uit het Brusselse secundair onderwijs voor schoolvakken bijgestaan worden door studenten van de HUB. Daarbij wordt nadrukkelijk 'taalgericht vakonderwijs' toegepast. Zulk onderwijs gaat uit van de veronderstelling dat taal, leren en denken onlosmakelijk verbonden zijn.

Wat moeten we precies verstaan onder het SMART-project?

SMART staat voor *Student als Mentor, Adviseur en Repetitor voor talent*. Daarbij is de *Student* een leraar in opleiding; het *Talent* is de leerling. SMART is binnen de HUB momenteel een onderdeel van de Specifieke Lerarenopleiding (SLO) en van de opleiding Bachelor in het Onderwijs: Secundair Onderwijs (BaSO). Het SMART-project loopt met de steun van de Vlaamse overheid.

Waarom is het SMART-project ontstaan?

SMART werd opgestart om leerlingen die met hindernissen geconfronteerd worden en daardoor minder kansen hebben om binnen het secundair onderwijs succesvol te zijn en om naar het hoger onderwijs door te stromen de hand te reiken. De schoolloopbaan van jongeren in het secundair onderwijs loopt immers niet altijd even vlot. Ze worden geconfronteerd met hindernissen. Deze kunnen van intrinsieke aard zijn, maar evengoed een extrinsieke oorsprong hebben. Een

gebrek aan studievaardigheden en studiemotivatie, weinig zelfvertrouwen, onvoldoende informatie over de studie- en beroepsmogelijkheden zijn niet zelden oorzaken waardoor leerlingen tijdens hun secundaire schoolloopbaan achterstand oplopen, veranderen naar een andere studierichting waar ze eigenlijk niet thuis horen, of zelfs afhaken. We hopen met het SMART-project dan ook vooral die leerlingen aan te spreken die – om welke reden dan ook – hinder ondervinden tijdens hun studieloopbaan.

Wat betekent dit concreet?

Binnen dit project wordt aandacht besteed aan vakinhoudelijke begeleiding, aan studieplanning en studievaardigheden, alsook aan de randvoorwaarden om

later een succesvolle student in het hoger onderwijs te worden. Concreet betekent dit dat een student (mentor) aan een leerling (mentee) uit het Brusselse secundair onderwijs gekoppeld wordt en hem persoonlijk begeleidt voor moeilijke vakken, hem ondersteuning biedt bij studieplanning en hem informeert over het latere beroepsleven en/of (verder) studeren. Mentor en mentee organiseren minstens acht begeleidingsmomenten, met een equivalent van minstens tien uren (1 uur staat voor 60 min.).

Hoe moeten we dit mentorschap begrijpen?

De student is binnen SMART zowel mentor als tutor. *Tutoring* heeft te maken met het begeleiden van cognitieve processen bij leerlingen. Hieronder vallen onder meer studiebegeleiding en het begeleiden van studievvaardigheden. Gezien het geringe leeftijdsverschil kan de mentor zich zodoende gemakkelijk in de denk- en leefwereld van de leerling verplaatsen. Tijdens die begeleidings-sessies kan de mentor enerzijds de hiaten in de kennis trachten weg te werken, maar daarenboven kan hij door extra aandacht te geven aan de probleemvakken trachten om de werkdruk te verminderen, zodat de mentees zelf in staat zijn om ook meer ontspannen aan andere schooltaken te werken. Van belang hierbij is dat de mentor de kansen en mogelijkheden van de mentee als uitgangspunt neemt, en niet uitgaat van wat de mentee niet kan. De leerlingen worden als het ware 'empowered': de mentor stimuleert en geeft richting aan de talenten van de mentee, maar de mentee moet zelf acties ondernemen. Onder *mentoring* verstaan we het geven van begeleiding die vooral geënt is op het bespreekbaar maken en het oplossen van problemen die samenhangen met school en het 'jong-zijn'. *Mentoring* is sturing geven aan zelfsturing: mentees leren zelf beslissen en keuzes maken voor de toekomst. De mentor neemt niet het werk van de mentee over, maar moedigt aan, geeft raad en activeert de eigen krachten van de leerling. Kortom, een mentor is iemand die de mentee helpt om zijn eigen mogelijkheden en talenten te benutten. Tijdens de *tutoring* en de *mentoring* hanteert de mentor een taalgerichte aanpak: de mentee wordt gestimuleerd op een actieve manier de Nederlandse taal te hanteren.

Leid ik daaruit af dat vaak daar het schoentje knelt?

Inderdaad, de kennis van de onderwijstaal is een niet te onderschatten factor. Taal is immers een van de belangrijkste instrumenten om kennis te verwerven, en een noodzakelijke voorwaarde om in en buiten de school te functioneren. Niet zelden is het Nederlands

de tweede of derde taal van de jongeren, na hun moedertaal en het Frans. Soms is niemand in de familie van de mentee het Nederlands machtig. Deze taalachterstand ligt vaak ten grondslag aan het studieprobleem. Deze ervaringen hebben bovendien hun weerslag op de door-, in- en uitstroom in het hoger onderwijs.

Hoe bedoelt u?

Uit onderzoek van Almaci, De Metsenaere, Lacante en Van Esbroeck (2007) blijkt dat de brug tussen het secundair en het hoger onderwijs nog in volle opbouw is. De transitie naar het hoger onderwijs kan sterker. In het bijzonder nemen leerlingen met een biculturele achtergrond nog te weinig de stap naar het hoger onderwijs. Vandaar dat we met SMART ook aandacht besteden aan studiekeuze. Bedoeling is immers dat de mentee een realistisch beeld krijgt van het (hoger) onderwijs en/of andere opleidingsvormen, en dat de studiekeuze gebaseerd is op zijn interesses en talenten. Binnen het tijdsbestek van een SMART-sessie zullen opmerkingen rond studiekeuze en studiecarrière zich veel eerder spontaan manifesteren. De mentor

Mentoringinitiatieven kunnen effectief bijdragen tot de verbetering van de slaagkansen van de jongeren.

kan (leer) ervaringen delen en de mentee op die manier wegwijzen maken in het hogeschoolgebeuren. De mentor helpt als het ware de mentee een studieperspectief te ontwikkelen. Met andere woorden: zelfs indien de mentee verder studeren niet ziet zitten, laat de mentor hem toch 'proeven' van de mogelijkheden die er zijn.

Op welke manier integreert het SMART-project dan de taalcomponent?

Dat gebeurt via taalgericht vakonderwijs. In de opleiding die de studenten krijgen, worden hun allerhande didactische tools aangereikt die hen op weg helpen om de mentee de nodige impulsen te geven om zich mondeling en schriftelijk correct en nauwkeurig uit te drukken. Taalgericht vakonderwijs wil zeggen dat de student niet alleen in de taalvakken, maar ook in de zaakvakken aandacht dient te besteden aan de taalvaardigheid van de mentee. Taalgericht vakonderwijs gaat ervan uit dat taal, leren en

denken onlosmakelijk verbonden zijn. De mentor geeft de mentee de nodige impulsen om zich mondeling en schriftelijk correct en nauwkeurig uit te drukken. In dit opzicht sluit taalgericht vakonderwijs naadloos aan bij de jongste didactische ontwikkelingen die nadruk leggen op actief, zelfstandig en interactief leren binnen het kader van een krachtige leeromgeving. Bovendien past taalgericht vakonderwijs ook perfect binnen het Gelijke-kansenbeleid dat via een efficiënt taalvaardigheidsonderwijs de kwaliteit van de vaklessen wil verbeteren om de kansen op schoolsucces voor leerlingen uit achterstandsgroepen te laten stijgen.

Via taalgericht vakonderwijs wordt de taalachterstand van de leerling weggewerkt.

Wat zijn de voordelen van één-op-één-begeleiding?

Onderzoek heeft aangetoond dat mentoringinitiatieven effectief kunnen bijdragen tot de verbetering van de slaagkansen van de jongeren. Het geringe leeftijdsverschil tussen de mentor en de mentee geeft aan SMART een laagdrempelig karakter waardoor de leerling zich op zijn gemak voelt. De informele sfeer biedt mentees met weinig zelfvertrouwen de veiligheid om vragen te stellen en fouten te maken, dit in tegenstelling tot het klassikaal leren. Het is erg belangrijk dat de mentor het zelfvertrouwen van de leerlingen tracht te verbeteren en dat dit voor alle partijen een positief verhaal wordt. De mentor is bovendien een ervaringsdeskundige. Hij beschikt over voldoende inlevingsvermogen, van waaruit hij kan adviseren, bemiddelen en begeleiden.

Wat wint de mentor bij een dergelijk engagement?

De mentor leert in de praktijk wat het betekent om leerlingen te begeleiden. SMART biedt de deelnemende mentor de kans om ook vaardigheden (communicatie, coaching, omgaan met problemen en culturele diversiteit, ...) buiten de klas en de aula te ontwikkelen. Toekomstige leerkrachten worden zo al doende voorbereid om te begeleiden in verschillende leercontexten en om vaardiger om te gaan met de diversiteit in de klaspraktijk. U merkt het, SMART is geen eenrichtingsverkeer, maar een win-winsituatie: zowel de mentor als de mentee plukt de vruchten van een dergelijke samenwerking.

Welke rol speelt u precies?

Als projectcoördinator ben ik de spilfiguur binnen dit project en heb ik contacten met de mentoren, de mentees, de scholen en in

sommige gevallen ook de ouders. Ik neem ook alle trainingen en het dagelijkse reilen en zeilen voor mijn rekening. Volgende taken rusten dus op mijn schouders: ik sta in voor de kwaliteitsbewaking, de disseminatie, de opvolging van het project en de uitbreiding van partnerschappen.

Het project vindt in Brussel plaats. Heeft dit te maken met de grote diversiteit die we in onze hoofdstad aantreffen?

Inderdaad. Diversiteit wordt hoog in het vaandel gedragen door de HUB. Brussel biedt een diversiteit aan leerlingen (autochtone, allochtone, first generation, kansarme leerlingen...). In Brussel zijn etnisch culturele minderheden sterker vertegenwoordigd dan in andere Vlaamse regio's. De HUB heeft een lange traditie van samenwerkingsverbanden met Brusselse intermediaire organisaties die met onze doelgroep werken. Bovendien kunnen in Brussel de mentoren en de mentees van nabij worden gevolgd.

Wat zijn de langetermijndoelstellingen van SMART?

Uiteindelijk willen we met het project de doorstroom van leerlingen van kansengroepen in het secundair onderwijs optimaliseren en de instroom in het hoger onderwijs bevorderen. Zodoende een meer representatieve participatie in hoger onderwijs bewerkstelligen en een betere doorstroom bereiken en uitval te verminderen. Daarnaast zijn we ervan overtuigd dat HUB-studenten via dit project ervaringsdeskundigen worden om te kunnen omgaan met diversiteit binnen hun werkomgeving en andere activiteiten. Ook trachten we de betrokkenheid en verantwoordelijkheid van de ouders in de begeleiding van hun kinderen te versterken. Tot slot werken we aan een verzekerde continuïteit van de *mentoring* door de opname van SMART binnen de structuren van de hogescholen. Zo is SMART sinds academiejaar 2007-2008 ook in de SLO van de Lessius Hogeschool in Antwerpen geïmplementeerd.

Op welke manier kijkt u persoonlijk tegen het project aan?

Ik heb ervaren dat SMART echt het verschil kan maken. Op het vlak van de doorstroming in het secundair onderwijs zijn de resultaten bemoedigend: vakleerkrachten bevestigen mij dat leerlingen beter presteren voor het vak waarvoor ze begeleid werden. Het is wel nog even wachten op bevindingen ten aanzien van de instroom in het hoger onderwijs, omdat het project nog pas twee jaar loopt. Het persoonlijke contact met alle stakeholders – niet alleen leerlingen en studenten, maar ook leerkrachten en directies – brengt veel voldoening. Het geloof in SMART en het enthousiasme van alle betrokkenen zijn voor mij een grote stimulans om ervoor te zorgen dat aan alle randvoorwaarden voldaan is om het project inhoudelijk en organisatorisch te doen slagen.

De waardigheid van literair vertalen. Literaire vertaling en taalbeweging

HENRI BLOEMEN

Als de talen echter zo tot aan het Messiaanse einde van hun geschiedenis groeien, dan is het de vertaling die aan het eeuwige voortleven van de werken en aan het oneindige groeien van de talen ontvlamt om telkens opnieuw de proef op die heilige groei van de talen te nemen: hoe ver het in hen verborgene van de openbaring verwijderd is en hoe present het in de kennis omtrent die verwijdering kan worden.

(Walter Benjamin, *De opgave van de vertaler*)

Het vertaalpleidooi

In mei van dit jaar werd op initiatief van de Nederlandse Taalunie, het Expertisecentrum Literair Vertalen en de drie literaire fondsen in Nederland en Vlaanderen, nagenoeg gelijktijdig in Brussel en Amsterdam, een pamflet voor 'het behoud van een bloeiende vertaalcultuur' voorgesteld. Het is gericht aan de Nederlandse en Vlaamse ministers van Cultuur en onderwijs. De hoofdtitel van het pamflet is een eenvoudige asterisk (*), zoals die gebruikt wordt om naar voetnoten of opmerkingen in de marge te verwijzen. In de ondertitel, die als voetnoot onderaan de titelpagina verschijnt, staat: 'Overigens schitterend vertaald'.

Met die zinsnede wordt verwezen naar het lot dat het werk van literair vertalers in recensies van vertaalde boeken vaak wedervaart: hun werk wordt nauwelijks

waargenomen, het eigenlijke vertaalwerk wordt naar de marge, de voetnoot verbannen. Recensies van vertaalde boeken gaan in het algemeen over het origineel dat op wonderbaarlijke wijze van taal veranderd blijkt te zijn. Toegespitst geformuleerd: *Het proces* van Kafka staat onder de K., ook al heeft Kafka zelf er geen letter van geschreven. Als er al iets over de vertaling te lezen valt, dan is dat meestal goed verstopt in een onopvallend bijzinnetje in de stijl van bovengenoemde ondertitel. Waarom een boek schitterend vertaald is (of ook niet), vernemen we in besprekingen zelden of nooit. Er bestaat in ons taalgebied (en naar mijn weten in geen enkel ander taalgebied) geen functionerende vertaalkritiek, niet in de media en niet daarbuiten. Die problematische positie van het vertalen heeft wellicht ideologische oorzaken die diep in onze cultuur geworteld zijn: hebben we niet allemaal een voorliefde voor het originele, het echte, oorspronkelijke en bekijken we de representatie, de kopie, de nabootsing niet allemaal een beetje meewarig? Maar dat die oorsprong, zoals bij de wijn, gecontroleerd en gegarandeerd moet worden, zou ons ten minste een hint moeten geven dat we met de echtheid van dat geloof best niet te hoog oplopen.

De onzichtbaarheid van het vertalen

Maar die toestand heeft wel heel concrete gevolgen, want parallel met die onzichtbaarheid en verloochening

van het vertalen loopt de geringe maatschappelijke appreciatie van het beroep literair vertaler: het wordt slecht betaald, het is niet beschermd, de opdrachtenstroom is vaak onregelmatig, er is geen academische opleiding specifiek voor literair vertalers, het kwaliteitsbewustzijn bij literaire uitgevers is niet altijd even groot, de tijdsdruk en de haastklussen nemen steeds weer toe, enzovoort.

Dat staat allemaal in schrijnend contrast met het ontegensprekelijke economische en culturele belang van literair vertalen en met de vaak duizelingwekkende complexiteit ervan. 30% van de totale titelproductie in het Nederlands zijn vertalingen, voornamelijk uit het Engels, maar als we alleen naar fictie kijken, bedraagt dat percentage zelfs 70%. Denk die in de betere boekhandel maar eens even weg en je hebt meteen een idee wat literair vertalen op die markt voorstelt. Een enorme verschraling van het aanbod zou het gevolg zijn.

Het culturele belang van literair vertalen

Meer in het algemeen zou de Nederlandse cultuur niet zijn wat ze is, als ze niet al altijd, d.w.z. sinds de boekdrukkunst, een vertaalcultuur geweest was, die openstond voor ideeën van buiten uit. Elders ongewenste geschriften werden in Antwerpen (tenminste tot 1585) en Amsterdam gedrukt en vaak ook meteen vertaald. Die openheid is blijven bestaan, maar staat nu, vanwege de precaire financiële en maatschappelijke toestand van het literair vertalen, onder druk. Daarom luidt de tweede ondertitel van het vertaalpleidooi: 'Voor het behoud van een bloeiende vertaalcultuur'. Het pamflet eist een betere betaling voor literaire vertalingen en een adequate, d.w.z. academische opleiding tot het beroep. Het is een regelrechte schande dat een werk waarvan ik de complexiteit graag vergelijk met het schrijven van een computerprogramma met een schamele 5,6 eurocent per woord vergoed wordt. Als er in Nederland en Vlaanderen geen goede subsidieregelingen voor vertalingen uit de vreemde taal zouden bestaan, zouden vertalers

onder het minimumloon vallen en zou het beroep helemaal aan hobbyïsme ten prooi vallen. Bij wijze van zelfspot wordt aan beginnende literair vertalers wel eens de raad gegeven eerst een rijke partner aan de haak te slaan...

De vinger aan de pols van de taalontwikkeling

Voor de legitimiteit van de in het pleidooi gestelde eisen worden goede argumenten aangevoerd. Naast het al genoemde economische en culturele belang van literair vertaler wordt ook een argument gebruikt dat de lezers van dit tijdschrift in het bijzonder zal boeien: literaire vertaling draagt bij tot de ontwikkeling van de eigen taal, het Nederlands, en dat doet ze op een heel bijzondere manier.

Het is evident dat er via vertaling nieuwe woorden en begrippen in het Nederlands binnendringen, maar op dat gebied zijn de nieuwe media en de popcultuur wellicht succesvoller. Ook het oude cultuurhistorische feit dat via vertalingen niet alleen nieuwe ideeën, maar ook nieuwe manieren van denken en formuleren in de eigen taal binnengebracht worden, is een evidentie. Maar ook op dat gebied hebben ontwikkelingen zoals sms en e-mail intussen wellicht grotere invloed. De betekenis van literair vertalen voor de ontwikkeling van de taal ligt echter veel dieper verankerd, ironisch genoeg in een eigenschap van vertalingen die velen negatief zullen duiden of die in ieder geval veelal in negatieve termen beschreven wordt: literaire vertalingen, zo wordt gezegd, verouderen in vergelijking met het origineel veel sneller en moeten dus regelmatig door nieuwe vertalingen vervangen worden. De kracht van het origineel bestaat er daarentegen in dat het steeds hetzelfde blijft – er verandert geen letter aan – en toch telkens weer nieuwe betekenissen weet te genereren. Boeken als *Don Quichote*, *Tristram Shandy* en *Madame Bovary*, stukken als *Hamlet* of *Faust* blijven ons aanspreken, maar ze doen dat, voor zover we ze in vertaling lezen, onder steeds wisselende gedaante. Naast de opvatting dat

literaire vertalingen ‘slechts’ kopieën van het origineel zijn, is ook die omstandigheid dat ze niet uniek zijn er mijns inziens de oorzaak van dat ze niet de aandacht krijgen die ze verdienen. Maar net die laatste eigenschap maakt hen voor de ontwikkeling van de taal interessant, en het zou beter zijn om te proberen die eigenschap in een positievere term dan ‘verouderen’ te vatten.

Want die eigenschap is vanuit het perspectief van de taalbeweging een uitermate positieve. Dat hetzelfde werk steeds weer opnieuw vertaald wordt, komt doordat literaire vertalingen de vinger aan de pols van de taalontwikkeling hebben. Ze merken wat er gaande is op taalgebied en weerspiegelen die nieuwe ontwikkelingen – waarbij het niet op de eerste plaats om nieuwe of modieuze woorden gaat – in telkens weer nieuwe vertalingen. Dat literaire vertalingen vergankelijk zijn, maakt net hun waardigheid uit: zij voelen, sterker dan het gelijkblijvende origineel, de taalontwikkeling aan. Voor een vertaaltheoreticus als Walter Benjamin, die naar mijn weten deze idee het verst ontwikkeld heeft, bestaat het verschil tussen een origineel en een vertaling net daarin dat vertalingen in eerste instantie op die registratie van die taalbeweging gericht zijn. Originelen staan natuurlijk ook onder de invloed daarvan, maar zouden daar veel minder aandacht voor hebben.

‘Monumentverzorgers van onze taal’

Die eigenschap van literaire vertalingen wordt in het pleidooi door Rien Verhoef, een bekende in vertaalland, in een mooi beeld gevat: ‘Vertalers zijn de monumentverzorgers van onze taal’. De vreemde meesterwerken, die door vertaling monumenten van onze taal zijn geworden, worden verzorgd – beter: moeten worden verzorgd – doordat ze, in antwoord op de eisen die de taalbeweging stelt, telkens opnieuw vertaald worden. Literaire vertalingen dragen zorg voor onze taal. Maar die zorg gaat een stuk verder en dieper dan de oppervlakkige taalzorg zoals we die kennen. Literaire vertalers

registreren de veranderingen in de taal; zij zijn bevoorrechte getuigen van die zich voltrekkende taalbeweging. Men zou kunnen aanvoeren dat bijvoorbeeld lexicografen of taalhistorici dat met nog meer recht zijn. Ik betwijfel dat, want zij richten hun aandacht op geïsoleerde aspecten (woordenschat, historische ontwikkeling) van de taal, terwijl literair vertalers op een meer organische, alle aspecten van de taal omvattende manier de veranderingen waarnemen en in nieuwe teksten vatten.

Wellicht geeft de studie van hervertalingen van hetzelfde werk een (oppervlakkig) beeld van de taalontwikkeling. Een studie die naast hervertalingen in dezelfde taal ook vertalingen van hetzelfde werk in andere talen erbij zou betrekken, zou al een wat vollediger beeld kunnen geven.

Die kracht van vertalingen is even belangrijk als de identiteit van originelen. We kunnen alleen maar wensen dat alle in het pleidooi gestelde eisen ingewilligd zullen worden.

Literatuur

Wie het pleidooi wil lezen kan terecht op de website van de Taalunie:

http://taalunieversum.org/literatuur/vertaalpleidooi_vraag_opleidingen_en_meer_waardering_voor_het_vak/.

Wie meer wil weten over literair vertalen kan bijvoorbeeld terecht op de website van het Expertisecentrum Literair Vertalen: www.literairvertalen.org.

Henri Bloemen is docent aan de Lessius Hogeschool Antwerpen en co-directeur van het Expertisecentrum Literair Vertalen (Antwerpen/Utrecht).

e-mail: henri.bloemen@lessius-ho.be

Dossier

Vaag graag

KARL HENDRICKX

Vaag taalgebruik en omslachtige formuleringen worden normaal ten stelligste afgeraden: schrijf zo concreet mogelijk is de boodschap. Behalve misschien als je verplicht bent te antwoorden of te communiceren terwijl je dat helemaal niet wilt. Dan kan doelbewuste omslachtigheid een uitweg bieden om een camouflerend rookgordijn op te trekken. Enkele voorbeeldjes van onze politici, die deze techniek goed in de vingers hebben.

Tekstdoel

Meestal wordt er in schrijfadviezen van uitgegaan dat je een positief doel nastreeft met je communicatie: je wilt je lezer overtuigen van iets, hem informeren, hem aanzetten tot een bepaalde actie. Dat *tekstdoel* is een belangrijk criterium om de formulering van je tekst op af te stemmen. Traditioneel wordt immers aangeraden bij de formulering van een tekst rekening te houden met drie aspecten: de boodschap (inhoud) van de tekst, de doelgroep (de beoogde lezer) en het nagestreefde tekstdoel (effect). Als je de formulering zo goed mogelijk aanpast aan die aspecten, zal je communicatie snel en efficiënt verlopen: je zult je tekstdoel zonder al te veel problemen bereiken.

Maar wat doe je als je om een of andere reden gedwongen ziet te communiceren, terwijl je helemaal niet wilt? Ook dan blijken dezelfde principes dienstig, maar dan in een omgekeerde, perfide, logica. Het tekstdoel wordt dan immers je lezer zand in de ogen te strooien, hem in slaap te wiegen om zo de aandacht af

te leiden van het gebrek aan boodschap. Je trekt bewust een talig rookgordijn op dat de afwezigheid van inhoud camoufleert.

Politici zijn daar, dat is algemeen bekend, meesters in. Vaak worden hun communicatietalenten grof onderschat. Hun wordt verweten wollig te spreken, zich onduidelijk uit te drukken, geen rekening te houden met de burgers die het allemaal niet begrijpen. Maar al te vaak liggen andere motieven ten grondslag aan een dergelijke communicatiestrategie: blijven communiceren zonder iets te zeggen.

Hoogmoed of onkunde

In mijn dagelijkse omgang met teksten zie ik die communicatiestrategie vaak meesterlijk toegepast worden. Ministers krijgen de resultaten van een audit binnen hun diensten gepresenteerd, met de uitnodiging er hun commentaar op te geven. Zowat altijd bevat dat auditverslag punten van kritiek, geregeld is het ronduit negatief. Hoe reageer je daar als minister op? In een aantal gevallen kan of wil de minister aan de blootgelegde mankementen weinig veranderen, maar dat met zoveel woorden toegeven is politiek en bestuurlijk niet meteen de beste keuze. De beleidsmaker in kwestie wil niet afgedaan worden als iemand die degelijk en efficiënt bestuur in de weg staat. Zeggen waar het op staat, namelijk 'bedankt, maar alles zal blijven zoals het is', is dus geen optie. Wel een optie is gewoon niet te antwoorden op kritiek. Maar dat levert al snel het verwijt van hoogmoed, ofwel van onkunde op, naar gelang van je politieke gewicht: 'de minister trekt zich

niets aan van zijn departement, hij kijkt er niet naar om, want hij verwaardigt zich geeneens te antwoorden'. Of: 'de minister heeft zijn departement niet in de hand, hij weet niet hoe te reageren op manifeste problemen binnen zijn departement'.

Wollig mistgordijn

Er blijft dus niets anders over dan te antwoorden zonder al te veel te zeggen. Een mooi voorbeeld las ik onlangs, als antwoord:

De minister antwoordde dat zijn administratie nadenkt over initiatieven die de voorwaarden vervullen om tot een echte dialoog te komen met het oog op het verbeteren van de samenwerking met Defensie.

Hoe antwoord je toch op een opmerking of een vaststelling zonder al te veel te beloven en evenmin de indruk te wekken dat je het allemaal geen moer kan schelen? Je belooft iets vaag en je spint dat zodanig uit dat je een alineaatje vol krijgt. Dus niet gewoon zeggen dat je zult werken aan een betere samenwerking, maar eventjes alle mogelijk stadia van het realiseren van die samenwerking opsommen. Je gaat dus een initiatief nemen. Dat initiatief moet dienen om een dialoog tot stand te brengen, enzovoort, enzovoort. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat het ook helpt als je bovenstaande zin in het Frans kunt formuleren, zoals hier het geval was. Daar wordt wijdlopiegheid, gecamoufleerd in sierlijk proza, vaak nog als een schrijfkwaliteit gezien.

Modieus jargon

Een andere strategie om een nietszeggend antwoord toch indrukwekkend te laten klinken, is de lezer om de oren slaan met allerlei ronkende termen en modieus jargon. Het eigen vocabulaire van managementcursussen, projectmatig werken en interne beheersing komt hier uiterst handig van pas. Want wat antwoordde een andere minister op hetzelfde rapport:

De minister gaf in zijn antwoord aan dat bepaalde aanbevelingen al een concreet gevolg kregen. Zo

- wordt aan een betere planmatige aanpak gewerkt door de uitbouw van een structurele informatie-uitwisseling tussen de Regionale centra voor infrastructuur en de milieucoördinatoren en door een grondige inventarisatie van de risicoactiviteiten voor bodembeheer;*
- moet de implementatie van het milieuzorg- en vergunningsstelsel de milieucoördinatoren binnen een redelijke termijn toelaten de toepassing van de richtlijnen beter op te volgen, een toetsingskader uit te werken en de kwaliteit van de controle te bewaken en te verbeteren.*

Toegegeven, hier zit al wat meer in dan in het vorige antwoord, maar de 'planmatige aanpak' van de 'structurele uitbouw' door de 'opvolging' van de 'implementatie' door middel van een 'toetsingskader' klinkt bepaald pompeus, zonder dat je er je echt veel bij voor kunt stellen. Het geeft de spreker of schrijver een aura van deskundigheid dat je als lezer moeilijk kunt beoordelen of controleren.

Milquetiseren

Dat dit net de bedoeling is van de politici en door hen als bewuste strategie wordt gebruikt, blijkt uit allerlei publicaties en ook uit de dagelijkse praktijk. De recente politieke crisis bood daarvan een mooi voorbeeld, dat zelfs een nieuw woord in het Belgische Nederlands heeft opgeleverd: het *milquetiseren* van politieke compromisteksten tot ze ontmoedigend lang en volkomen onbegrijpelijk zijn geworden, en dat na urenlange exegese en tekstanalyse om je onderhandelingspartners helemaal af te matten. Ook hier blijkt het Franse taaleigen een handje te kunnen helpen.

Maar ook elders spelen dezelfde mechanismen. Ze werden al uitgebreid wetenschappelijk onderzocht door de Utrechtse taalkundige Niels van der Mast in zijn proefschrift *Woordenwisselingen. Een onderzoek naar de manier waarop schrijvers consensus over beleids teksten bewerkstelligen* (Amsterdam: Thela Thesis, 1999). Van der

Mast concentreerde zich op teksten van ambtenaren – niet zozeer van politici dus – en concludeerde dat ambtenaren vaak bijzonder goede tekstschrijvers zijn, omdat zij precies hun tekstdoel weten te realiseren, met name een compromistekst produceren waarin alle betrokken partijen zich kunnen vinden: *Overal waar mensen samen schrijven treedt hetzelfde effect op: consensus kan alleen op wolligheid worden gebouwd.*

Opblaastaal

Ook in de wat meer vulgariserende publicaties komt het opzettelijk vage taalgebruik geregeld aan bod, vaak met de nodige humor erin verwerkt. Twee andere Nederlandse schrijfadvisers met veel ervaring op het vlak van mistige overheidsteksten en ambtelijke wolligheid, Eric Tiggeler en Mieke Vuijk, publiceerden zelfs een *Zwarte woordenlijst* vol met wat zij *opblaastaal*, *gebakkenluchtjargon* of *façadetaal* noemen (Den Haag, Sdu, 2004). Beide auteurs hadden vanuit hun beroepspraktijk voldoende voorbeelden van overheidsteksten die bol stonden van het modieuze managersjargon waarvan ik hierboven ook al een voorbeeldje gaf. In hun boekje geven ze een woordenlijst van dergelijke termen, waartussen ook een vijftiental columns staan en een serie cartoons. Ze besluiten met een top 100 van gebakkenluchtjargon. Tiggeler en Vuijk komen tot dezelfde conclusie als Van der Mast: *‘Vooral in beleidsteksten lijkt het belangrijkste doel om de boodschap zo vaag en multi-interpretabel mogelijk te houden. Ook de meest ervaren eind-redacteuren kunnen soms de omzichtig geformuleerde compromissen niet omzetten in keiharde beweringen. Want vaak is die vaagheid strategisch: je kunt er alle kanten mee op.’*

Rituele bellenblazers

Tiggeler en Vuijk gaan echter nog een stap verder en besluiten zelfs dat het ‘dikdoenerige, betekenisloze taalgebruik van al die communicatieve bellenblazers’ uiteindelijk niet zo schadelijk is voor de communicatie: *‘We zijn de rotsvaste overtuiging toegedaan dat hun teksten slecht worden gelezen. Misschien zelfs wel niet. Maar in elk geval wordt er nauwelijks waarde aan gehecht. Hun praatjes zijn onderdeel van een rituele communicatiedans; als de vorm maar volgens de norm is, doet de inhoud er ook weinig toe. In zekere zin*

een ontmoedigende gedachte, maar tegelijk ook een bijzonder geruststellende.’

Wil dat dan zeggen dat er toch niets te doen is aan vage overheids-teksten, of dat er niets aan *hoeft* te worden gedaan? Uit onderzoek blijkt alvast dat *lange* overheidsteksten niet slechter scoren op het vlak van begrijpelijkheid en overtuigingskracht dan korte: gemeenteambtenaren vonden een lange variant van eenzelfde tekst overtuigender dan een korte en ook objectiever. Ze vonden beide teksten even aantrekkelijk (N. Hermens, L. Hustinx en D. Janssen, ‘Over de lengte van beleidsnota’s. Size does matter’, in: *Tekstblad*, 2006-4, blz. 31-37). Vanuit dat onderzoek kun je alvast niet echt beargumenteren dat korte overheidsteksten communicatief efficiënter zijn dan lange.

Maar geldt dat ook voor vage overheidsteksten? Dat is volgens Van der Mast alvast te sterk uitgedrukt. Volgens hem moeten de gangbare schrijfadvisen zeker genuanceerd worden, maar er blijft nog heel wat te verbeteren, zolang je maar rekening houdt met de context waarin de tekst tot stand komt (M. van Oostendorp, ‘Het proefschrift van: Niels van der Mast’, in: *Onze Taal*, september 1999).

Bovendien blijft ook hier het basisprincipe gelden dat je van je doelgroep moet uitgaan. Beleidsnota’s en ambtelijke teksten die alleen door vakgenoten of collega-politici zullen worden gelezen, kunnen op een heel andere wijze worden opgesteld dan overheidscommunicatie die gericht is tot burgers die niet de voorkennis en de interesse hebben van mensen van het vak. In dat geval is concrete, toegankelijke taal maar al te welkom, zoals trouwens evenzeer blijkt uit onderzoek (G. Bosma en A. Volz, ‘Heldere taal op het juiste moment. Hoe de kinderbijslag nog dichterbij de mensen kwam te staan’, in: *Tekstblad*, 2003-2, blz. 55-58 en Edwin Lucas, ‘Goed schrijven is jezelf laten zien. De Best Schrijvende Ambtenaar van 2006’, in: *Tekstblad*, 2007-1, blz. 6-10).

Karl Hendrickx is taaladviseur bij het Rekenhof en docent rechtstaal-beheersing aan de Universiteit Antwerpen.

e-mail: HendrickxK@ccrek.be

Communicatieonderzoek: een strategisch instrument

MARIANNE BOONE

Communicatieonderzoek is al aan zijn vijfde herziene druk toe. Reden om dit handboek te bespreken. Het is bedoeld voor beleidsmensen en communicatiemensen op de werkvloer die beleidsmensen over communicatie-items moeten adviseren als beslist wordt om op de een of

andere manier onderzoek naar communicatie uit te voeren. Het is niet de bedoeling om te leren zelf communicatieonderzoek uit te voeren, wel om aan te geven wanneer welk type onderzoek in welke situatie nuttig kan zijn en hoe de resultaten van communicatieonderzoek het best in de organisatie verwerkt kunnen worden.

Vanuit zijn praktijk in zijn adviesbureau beschrijft Marius Hogendoorn het onderzoekslandschap wat communicatie betreft. De kracht van zijn werk ligt in de koppeling van communicatieonderzoek aan het communicatiebeleid van een organisatie. Een belangrijk onderdeel daarvan zijn de doelstellingen en de effecten, die Hogendoorn dan ook serieus uitspit. Hij beschrijft verder een aantal theoretische en praktische aspecten van de sociaal-wetenschappelijke onderzoeksmethodologie.

Een apart hoofdstuk wijdt hij aan 26 verschillende vormen van communicatieonderzoek, die beschreven worden aan de hand van een uniforme structuur. Daarin belicht hij vormen van communicatieonderzoek, gaande van monitoring en merkonderzoek over communicatie-audit en mediumbereikonderzoek tot en met vormgevingsonderzoek en sponsoringonderzoek.

Het uitgebreidste onderdeel van communicatieonderzoek gaat over het mediumbereikonderzoek. Bereikcijfers zijn immers de basis van de mediaplanning. Zij geven de communicatiekracht van het medium aan, maar het bereik op zich is niet voldoende. Het gaat erom dat de juiste mensen bereikt worden: de mediumdekking. Daarover kun je meer te weten komen als je het mediumbereik aan de doelgroepen koppelt.

Voor het berekenen van bereikcijfers over printmedia, televisie en radio kunnen we op een zekere traditie bogen, voor bereikcijfers over het internet is dat niet het geval. Bereikonderzoek van webpagina's is niet zo

eenvoudig als dat op het eerste gezicht lijkt. Hogendoorn wijst erop dat het bekende criterium van de hits of paginaverzoeken per tijdseenheid met de nodige omzichtigheid behandeld moet worden. Wanneer pagina's van een website opgevraagd worden, worden ze niet alleen verzonden naar de pc van die persoon, maar ook opgeslagen in de computer van de *access provider* waarlangs de persoon inlogt als hij op het internet surft. Die computers fungeren dan als proxy's. Als iemand anders later dezelfde pagina nog eens opvraagt, wordt die hit niet meer geregistreerd in de originele computer. Daarnaast speelt het probleem dat hits niet altijd afkomstig zijn van echte bezoekers, maar veroorzaakt worden door geautomatiseerde *spiders* en robots van zoekmachines die miljoenen pagina's afgrazen om de inhoud van het web te inventariseren.

Ook de praktische aspecten van uitvoering van onderzoek, zoals uitbesteding van het onderzoek, kosten van het onderzoek, privacybescherming en types organisaties, laat hij niet liggen.

Tot slot vermeldt hij in een bijlage een lijst van organisaties die interessant kunnen zijn voor communicatieonderzoekers.

Bij het boek hoort een website: www.communicatieonderzoek.nl, die als ondersteuning bij het boek fungeert. Een sitemap van de website is in het boek opgenomen zodat de lezer weet waar hij wat kan vinden. De belangrijkste elementen zijn de *sitenotes* (markeringen in de marge van het boek) en de database met onderzoeksinstrumenten. De markeringen zijn genummerd, waardoor je op de website de genummerde links snel terugvindt. De database bevat een doorzoekbaar overzicht van een groot aantal gestandaardiseerde instrumenten voor communicatieonderzoek.

Hogendoorn spreekt met kennis van zaken. *Communicatieonderzoek* is een handig, overzichtelijk instrument voor wie beslist om communicatieonderzoek binnen een organisatie uit te laten voeren.

Marius Hogendoorn, *Communicatieonderzoek. Een strategisch instrument. Vijfde herziene druk.* Bussum, Coutinho, 2008, ISBN 978 90 469 0082 6, 262 blz., 29,50 euro.

Nieuwe vertaalgids Frans Nederlands

BART DEFRANCO

De *Nieuwe vertaalgids Frans Nederlands* is de opvolger van de *Vertaalgids* van Willy Penninckx en Paul Buyse die bijna dertig jaar tot de standaardwerken in de Vlaamse vertaalopleidingen heeft behoord. De uitgeverij heeft er dit keer voor gekozen om na een zesde uitgave van de oorspronkelijke gids de vernieuwing iets grondiger aan te pakken en heeft dit werk toe- vertrouwd aan twee auteurs die in de vertaaldidactiek actief zijn: Karinne Eyckmans (Erasmus Hogeschool Brussel) en Winibert Segers (Lessius Hogeschool Antwerpen). Een gunstig gevolg hiervan is alvast de frisere stijl waarin de aantekeningen geschreven zijn. Die maakt het werk zonder twijfel toegankelijker voor studenten. Ook aan de structuur en de lay-out is gewerkt met de bedoeling om gebruikers wat rust te gunnen: elk trefwoord begint op een nieuwe pagina en voor de oplossingen van de oefeningen hoeft niet langer driftig gebladerd te worden naar een afzonderlijk deel van het boek. Eyckmans en Segers hebben bovendien systematisch markeringen aangebracht die gebruikers wijzen op woorden die elders in het boek worden behandeld. Een index met de Nederlandse equivalenten van de behandelde woorden is er daarentegen (nog altijd) niet.

Zoals zijn voorganger is de *Nieuwe vertaalgids* een naslagwerk: hij omvat een lijst trefwoorden die in alfabetische volgorde gerangschikt zijn. De oorspronkelijke *Vertaalgids* vulde de lijst aan met een in verhouding uitvoerige inleiding over vertalen, normen, terminologie... en een omstandige bibliografie over al deze onderwerpen. De inleiding bood de lezer een goed beeld van de visie die aan de selectie en de redactie

van de trefwoorden ten grondslag lag: de opgenomen trefwoorden stellen niet alleen een vertaalprobleem, maar ook een probleem van taatzorg. In de *Nieuwe vertaalgids* is de visie niet veranderd, maar de inleiding is grondig ontmanteld: van de 25 pagina's die Penninckx en Buyse zich veroorloofden, is er nog één over en aan het belang van de standaardtaal worden nog precies zeven regels en één woord gewijd. Ook de bibliografie is grotendeels weggevaagd, zodat eigenlijk alleen de romp van het naslagwerk overblijft. De geloofwaardigheid van de hele onderneming lijdt daar uiteraard onder: een naslagwerk dat niet duidelijk uitlegt hoe trefwoorden gekozen en behandeld worden, heeft een existentieel probleem.

De trefwoorden vertegenwoordigen een reeks wolfsklemmen en schietgeweren die het Frans langs het pad van de argeloze vertaler opzet. Het grootste deel ervan is overgenomen uit de oorspronkelijke *Vertaalgids*, maar de lijst is fors uitgebreid: van 107 naar 122. Acht trefwoorden zijn geschrapt, drie zijn in tweeën gesplitst en twintig nieuwe trefwoorden zijn ertussen geschoven. Bij de geschrapte trefwoorden betreur ik vooral het wegvallen van *or* en *notamment*, omdat ze reële vertaalproblemen stellen die in de oorspronkelijke *Vertaalgids* keurig werden behandeld. De twintig nieuwkomers zijn allemaal relevant naar de normen van de oorspronkelijke *Vertaalgids*, maar dergelijke lijsten roepen onwillekeurig de vraag op waarom het ene woord is opgenomen en het andere niet. Het is wellicht onmogelijk om daar een coherent antwoord op te vinden. In de plaats daarvan sturen we langs deze weg een klein suggestielijstje voor eventuele volgende drukken: *s'annoncer*, *don*, *occasion*, *supporter*.

Zoals in de oorspronkelijke *Vertaalgids* worden de vertalingen van elk trefwoord kort besproken en geïllustreerd met een aantal voorbeelden. De gebruiker kan daarna zelf aan de slag met een reeks oefeningen en hun oplossingen. In de aantekeningen over de bestaande trefwoorden is terecht flink gesnoeid. Penninckx en Buyse hadden de gewoonte om bij een trefwoord nog andere begrippen te betrekken, zodat nogal wat informatie verborgen zat. Deze begrippen zijn nu ofwel naast het trefwoord opgenomen, zodat ze zichtbaar zijn, ofwel helemaal weggelaten als ze minder relevant waren. De aantekeningen zijn hierdoor in het algemeen doelgerichter dan in de *Vertaalgids*. Heel positief is overigens dat er vaak gewezen wordt op vertaalalternatieven en dat die ook effectief in de oplossingen verwerkt zijn (zie o.a. de suggestie *kunnen* onder het trefwoord *permettre*). Zo wordt de illusie van de woordvertaling vermeden, die bijna onvermijdelijk ontstaat als het formaat op woordenlijsten gebaseerd is.

Er is ook duidelijk gestreefd naar een vereenvoudiging van voorbeeld- en oefenzinnen. Die zijn in de *Nieuwe vertaalgids* in het algemeen veel sterker gericht op het behandelde vertaalprobleem zelf en bieden minder afleiding in lange contexten. Het nadeel van die keuze is dat veel zinnen nogal levenloos klinken en dat ministers, parlementsleden en werkgevers er elkaar voor de voeten lopen.

Ook al zijn er heel wat vormelijke verschillen, Eyckmans en Segers blijven de geest van de oorspronkelijke aantekeningen in het algemeen trouw: standaardtaal – en dan vooral de Nederlandse variant ervan – zwaait de plak. Varianten die in België gebruikelijk zijn, overleven het meestal niet. Hier en daar zijn er nochtans aanwijzingen dat Eyckmans en Segers het normatieve spel toch niet zo hard spelen als hun voorgangers: terwijl Penninckx en Buyse nog stelden dat ‘er [...] in het Nederlands geen werkwoord ‘kaderen’ [bestaat]’ (Penninckx en Buyse, 1996:50), heet het bij hen dat ‘[k]aderen in [...] geen algemeen Nederlands [is]’ (Eyckmans en Segers, 2008:41). Naar mijn gevoel mochten de auteurs zelfs nog wat verder gaan: in het licht van de groeiende tolerantie voor (zuidelijke) taalvariatie, zelfs bij Nederlanders (bv. Oosterhof, 2007; Schyns en Noble, 2008), mochten enkele varianten best wel neutraler worden voorgesteld. Het algemeen Belgische *op zijn honger*

blijven bannen, omdat het een letterlijke vertaling is van het Franse *rester sur sa faim*, valt onder taalzuivering en niet onder taalzorg.

Ook wordt (nog altijd) te los omgesprongen met beweringen over de frequentie van sommige woorden. Dat *kandidaat* minder frequent is dan *candidat* kan misschien wel waar zijn, maar nergens wordt uitgelegd waarop die bewering gestoeld is. Een klein beetje corpusonderzoek had dit hard kunnen maken (of juist niet, zoals blijkt uit een bescheiden persoonlijk onderzoekje van de recensent in twee perscorpora).

Ondanks de vele ‘kritische’ ‘noten’ hierboven, vind ik de ‘eindbalans’ van de *Nieuwe vertaalgids* behoorlijk positief: het naslagwerk is ‘ongetwijfeld’ gebruiksvriendelijker geworden en is beter aan zijn grootste doelpubliek aangepast. Ik ‘verwacht’ dat het zeker een even groot succesverhaal wordt als de oorspronkelijke *Vertaalgids*. In dat geval krijgen de auteurs ruim de gelegenheid om bij een van de volgende drukken de vernieuwing ‘verder te zetten’. Wie zich afvraagt waarom sommige woorden in deze alinea tussen aanhalingstekens staan, moet dringend naar de boekhandel om na te gaan of ze wel correct zijn.

Literatuur

- Oosterhof, A. (2007), ‘De Taaladviseur bepaalt wat acceptabel is’. In: *Over taal*, 46-2, blz. 37.
- Penninckx, W. en P. Buyse (1996), *Vertaalgids*. Kortrijk-Heule: UGA.
- Schyns, D. en P. Noble (2008), ‘Neerlandofonie. Pleidooi voor een transnationale en transcontinentale taal’. In: *Ons Erfdeel*, 2, blz. 98-107.

Karinne Eyckmans en Winibert Segers, *Nieuwe vertaalgids Frans Nederlands*, Kortrijk-Heule: UGA, 2008, ISBN 978 90 6768 939 7, 345 blz., 44,50 euro.

Te boek

Woorden voor 'de daad'

FILIP DEVOS

Als je het splinternieuwe *Van Dale Modern Eufemismenwoordenboek* van Van Dale-hoofdredacteur Ton den Boon doorneemt, besef je pas hoe doordrongen taal is van bedekte en versluiierende woorden voor allerlei taboe-onderwerpen. *Van andersbegaafd tot zwembandjes* en

1098 andere bedekte termen, zo luidt de ondertitel. Met eufemismen valt in ieder geval in taalwetenschappelijke (maar ook in sociologische) zin nog heel wat te doen.

Seks, overgewicht, de dood en doodgaan, drugs, de slechte economische toestand: het zijn enkele onderwerpen waar maatschappelijk nog vrij vaak een taboe op rust. Woorden in die domeinen, taboewoorden dus, probeert de taalgebruiker te vermijden door die harde, ruwe of kwetsende woorden te gaan vervangen door minder geladen termen. Zo kiest hij *ontslapen* en *heengaan* voor 'doodgaan', *inactief* voor 'werkloos', *arbeidsplaatsen schrappen* voor 'mensen ontslaan' of *coffeeshop* voor 'verkoopspunt van softdrugs'. Eufemismen worden ze genoemd, woorden en uitdrukkingen ter vermijding van expliciete en/of negatief beladen termen.

Het woordenboek bevat ongeveer 1100 eufemismen met hun varianten, alfabetisch geordend op het eerste inhoudswoord. De lijst is zeker niet exhaustief. Per ingang vermeldt de auteur varianten, wat uitleg en een citaat, voornamelijk uit kranten, romans of internet. Een enkele keer vermeldt Den Boon een 'Belgisch-Nederlands' eufemisme: *bedsport* voor 'seks'. Vreemd dat het bij die ene vermelding blijft, want allicht is ook *van de camion vallen* typisch Vlaams. Een thematisch register ontsluit het geheel, maar doet dat wel enkel op thema, zoals 'drank en drugs', 'prostitutie' of 'ouderdom'.

Den Boon geeft in zijn beknopte inleiding enkele voorzetten voor verder onderzoek. Zo vermeldt hij het feit dat veel eufemismen metaforisch ontstaan zijn: *naaien* voor 'geslachtsgemeenschap hebben', of *inslapen* voor 'doodgaan'. Tot die categorie behoren ook benamingen voor mannelijke geslachtsdelen (onder andere *elfde vinger*, *lolly*, *lans*, *speer*, *familiejuwelen*, *fluit*, *gereedschap*) en vrouwelijke geslachtsdelen (onder andere *pruim*, *perzik*, *derde oksel*, *doos*, *onderste mond*, *oven*, *liefdesgrot*, *honingpotje*). Andere voorbeelden van metaforisch ontstane eufemismen zijn: *aangeschoten* (voor 'dronken'), *balkon* (voor 'boezem') of *ballonnetje* (voor 'condoom'). Metonymisch ontstaan daarentegen zijn *naar bed gaan* of *het bed delen* (voor 'seks hebben'; de handeling

wordt genoemd naar de plaats waar ze gebeurt), of *volwassenenfilm* (voor 'pornofilm'; de doelgroep wordt genoemd in plaats van de inhoud). Een constante is ook dat het vaak om moeilijke, vreemde woorden gaat (*obesitas*, *obees*), of om afkortingen (*bh of beha*, *bi*, *homo*, *hetero*, *tb*). 'Vooral in handen van overheden wordt eufemisme vaak een middel tot mystificatie, misleiding of bedrog', aldus de auteur. Zo klinkt *collateral damage* of *nevenschade* minder erg dan 'burgerslachtoffers', die dan weer gevallen zijn na een *chirurgische ingreep* of een *chirurgisch bombardement* (een 'precisieaanval'). Den Boon neemt veel politiek correcte benamingen op: *andersbegaafd*, *andersvalide*, *bemensen* (voor 'bemannen'), *iemand met beperkingen*...

Interessant zou het ook zijn geweest eufemismen in verband te brengen met andere lexica, maar ook syntactische en morfologische principes. Ik denk daarbij aan onder meer:

- de pregnante betekenis van woorden (bijvoorbeeld *drinken* (alcohol), *gebruiken* (drugs), *pil* (de anticonceptiepil), *snuiven* (drugs));
- passiefconstructies als *er zal flink bespaard moeten worden*;
- verkleinwoorden als *avontuurtje* voor 'een kortstondige overspelige relatie', *broekje* voor 'onderbroek' of *buikje* voor 'dikke buik'.

Seks spant, zoveel is duidelijk, de kroon in de wereld van het eufemisme. Voor de handeling zelf, 'seks hebben' of 'neuken' dus, heeft de taalgebruiker allerlei eufemistische varianten ter beschikking: *nemen*, *zich geven*, *cohabiteren*, *contact hebben*, *betrekkingen hebben*, *de liefde bedrijven*, *copuleren*, *het doen*, *eroverheen gaan*, *gemeenschap hebben*, *intiem zijn*, *de koffer induiken*, *ontspannen*, *lichamelijk contact hebben*, *de nacht doorbrengen met iemand*, *een nummertje maken*, *pakken*, *paren*, *plat gaan*, *rommelen*, *slapen met iemand*, *spelen*, *verkeren*, *vrijen*, *wippen*, *van wippenstein gaan*.

Maar ook in deze politiek en economisch-financieel toch wel zware periode wordt er nogal los op ge-eufemismeerd: *gouden handdrukken*, *gouden parachutes*, *saneren*, *economische tegenwind* en *mingroei* alom. Wie had het ooit over *het einde van de tunnel is in zicht*?

Ton den Boon, *Van andersbegaafd tot zwembandjes en 1098 andere bedekte termen*. *Van Dale Modern Eufemismenwoordenboek*, Utrecht/Antwerpen, Van Dale lexicografie, 2008, ISBN 978 90 6648 067 4, 255 blz., 22,50 euro.

De krullen van De Croo

HUGO BROUCKAERT

Borrelnootjes, vette vissen, heptapussen en het uittrekken van stekkers. Woorden en uitdrukkingen van politici en journalisten zullen even vlug verdwijnen als ze gekomen zijn. Dat mag ons niet verhinderen om de kampioen op dat vlak – de man van de cactus in de broek – even in de bloemetjes te zetten.

Eind juni 2008 werd Herman De Croo in de Kamer van Volksvertegenwoordigers gehuldigd om zijn veertigjarig jubileum als parlementslid. Zeer stellig een prestatie in deze voor politici barre tijden. Hij zou De Croo niet zijn, mocht hij die viering niet tot een hoger niveau opgetild hebben met een van zijn onnavolgbare uitspraken: *Het parlement is nog altijd de knieschijf rond dewelke de politiek in de Wetstraat zich articuleert.*

De Croo heeft een eigen idioom, dat bestaat uit vertaald Frans, contaminaties, neologismen en zo meer. Daarvan zegt hij zelf: *Dat komt doordat ik denk in drie, vier talen tegelijk. Van die talen gebruik ik de voorzetsels en de nazetsels; ik verbaliseer naamwoorden en ik ver-naam werkwoorden.*

Als hij iets controversieels doet of zegt, voelt hij zich *de zondebok die de kat de bel aanbindt* en in de euforie van zijn royalisme worden vorstendom en koningschap bij hem *vorstenschap* en *koninkdom*. Wat doet de koning onder meer? *Hij slaat edellieden.*

De toestand van het land maakt hem ongerust. *In Europa vallen we in elkaars armen en in België uit elkaars armen, wat leidt tot de zachte ontknoping van ons land. – De grootste kloof die ooit bestaan heeft, ziet nu het levenslicht. – De gemeenschap ontmaatschappelijkt. – De Vlaamse staat is een historische ondoenbaarheid. – De studenten publiek recht sukkelen zich mentaal dood in het oerwoud van onze instellingen.*

Zijn vaderlandsliefde inspireert hem tot de uitspraak: *België barst is aan mij niet gespeend.* Gespeend? De Croo heeft een bijzondere voorkeur voor lichamelijke beeldspraak rond zwangerschap en geboorte. *Vele mensen*

zijn bezwangerd met goede bedoelingen. – De mensenrechten zijn brutaal ter wereld gebracht in de verloskamer van de Franse Revolutie. – Veeteelt en landbouw vormen de Franse boezem. – De kiezer weet nooit welk concreet beleid het kind zal zijn dat wordt gebaard door zijn heilig stemrecht. Hij zei ooit dat we niet aan *navelstrengkijkerij* mogen doen en volgens hem staat de geneeskunde nog altijd *in haar foetusschoentjes.*

Voor De Croo is kennis bijzonder belangrijk: *We moeten ervoor zorgen dat geen enkele gieter van vaardigheid omvalt, dat we geen enkele kennisemmer omstoten. Het kleinste sardinedoosje moet de regendruppels van de kennis opvangen. De onderwijsgoot en de onderwijsemmer moeten we zo efficiënt mogelijk vol krijgen.*

Een aantal van de citaten hierboven komen uit het boek *De wereld volgens Herman De Croo*. De auteur zei bij het verschijnen ervan dat het *klontertjesgewijs* moest worden gelezen. Je kunt het boek aantreffen – zoals de meeste publicaties van politici – in de boekenkast van partijgenoten en bij De Slegte, maar Frits Bolkestein, die het woord vooraf schreef, heeft het gelezen. Hij heeft het over de *verrassende krullen* van De Croo. Misschien wordt het tijd om de taalacrobatiek van de gewezen kamervoorzitter en minister eens te bekijken vanuit het oogpunt van de morfologie, de semantiek, de neurolinguïstiek en een aantal andere taalkundige disciplines.

We zullen in elk geval nog lang van zijn kronkels genieten. Van hem is immers ook de oneliner: *Ik blijf tot mijn dood in de Kamer. Daarna ga ik naar de Senaat.*

Quiz over taal

Test uw kennis van het Nederlands

NATALIE HULSEN

I. Wat betekenen de onderstaande woorden?

1. mimbar
a) soort van West-Afrikaanse trommel
b) morgenaudiëntie bij Indische vorsten
c) kansel in een moskee
2. karrenlichter
a) riem aan een disselboom
b) werktuig om karren uit de grond te lichten
c) persoon die karren uit de grond licht
3. boezelaar
a) sabel met gebogen kling
b) druivenboom
c) voorschoot
4. kraton
a) vorstenverblijf
b) dirigeerstok
c) met stof of papier omwoeld metaaldraad

II. Welk woord is correct gespeld?

1. a) interimbestuur
b) interim-bestuur
2. a) gecoëxisteerd
b) geco-existeerd
3. a) Schriftgedeelte
b) schriftgedeelte
4. a) minnenkozen
b) minnekozen
5. a) faetons
b) faëtons
6. a) gildebroeder
b) gildenbroeder
7. a) blouseje
b) blousetje
8. a) harrenwarren
b) harrewarren
9. a) vestaals
b) Vestaals
10. a) nonactief
b) non-actief

III. Zet de juiste definitie bij de onderstaande manieën

1. calciomanie	a) overdreven liefde voor muziek
2. dipsomanie	b) zwerfdrang
3. hypomanie	c) ziekelijk verlangen naar voedsel
4. poriomanie	d) passie voor dicht- en rijmkunst
5. sitomanie	e) koopziekte
6. nosomanie	f) door parasieten veroorzaakte woekering van takjes
7. cladomanie	g) ziektewaan
8. melomanie	h) fanatieke liefde voor voetbal
9. oniomanie	i) lichte vorm van manische opgewektheid
10. metromanie	j) drankzucht die bij vlagen optreedt

IV. Rijg de woorden aan elkaar

1. bord ... kunst
2. vogel ... ziekte
3. straat ... spel
4. traan ... cel
5. fluit ... gitaar
6. gunst ... val

V. Duid het juist gespelde verkleinwoord aan

1. a) tiramisutje
b) tiramisu'tje
2. a) dinertje
b) dineetje
3. a) souvenirkje
b) souveniertje
4. a) hobby-tje
b) hobby'tje

OPLOSSINGEN

I. 1c / 2a / 3c / 4a
II. 1b / 2b / 3a / 4b / 5a / 6a / 7a / 8b / 9a / 10b
III. 1b / 2f / 3i / 4b / 5c / 6g / 7f / 8a / 9c / 10d
IV. 1. schaar / 2. pest / 3. orgel / 4. klief / 5. solo / 6. prijs
V. 1a / 2a / 3a / 4a